

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період із 01.01.2023 по 28.02.2023

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1. Господарська юрисдикція	4
1.2. Кримінальна юрисдикція	9
1.3. Цивільна юрисдикція	12
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду	25
2.1. Адміністративна юрисдикція	25
2.2. Господарська юрисдикція	30
2.3. Цивільна юрисдикція	46
3. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції	52
3.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку господарського судочинства	52
4. Вимоги, які не підлягають розгляду в судовому порядку	55
5. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	58
6. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	64

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	–	Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	–	Верховний Суд України
КАС ВС	–	Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	–	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	–	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	–	Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	–	Господарський процесуальний кодекс України
ЖК України ЗК України	–	Житловий кодекс України
Земельний кодекс України	–	Земельний кодекс України
КЗпП України	–	Кодекс законів про працю України
ЦК України	–	Цивільний кодекс України
ЦПК України	–	Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Господарська юрисдикція

У випадку включення державного підприємства до переліку об'єктів, що підлягають приватизації, на таку юридичну особу (державне підприємство) не поширюються гарантії виконання державою судового рішення згідно із частиною другою статті 4 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Кредитор вправі задовольнити свої вимоги за рахунок активів боржника у виконавчому провадженні з урахуванням особливостей приватизації такого підприємства.

Порушення державою обов'язку забезпечити виконання чинного судового рішення в розумний строк не є підставою для покладення на неї боргу, який за цим рішенням учасник цивільного обороту має сплатити кредиторіві. Останній може претендувати на отримання від держави компенсації за неналежне виконання нею позитивного матеріального обов'язку з виконання чинного рішення суду. Розмір такої компенсації залежить від багатьох чинників, зокрема від поведінки кредитора, боржника, держави, їхнього становища, складності виконавчого провадження тощо

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за скаргою ТОВ «Кремнійполімер» на дії начальника Заводського відділу державної виконавчої служби у місті Запоріжжі Південно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Дніпро) у справі за позовом ТОВ «Кремнійполімер» до Запорізького державного підприємства «Кремнійполімер» (далі – ЗДП «Кремнійполімер», відповідач) про стягнення боргу за касаційною скаргою позивача на ухвалу Господарського суду Запорізької області від 15 березня 2021 року та постанову Центрального апеляційного господарського суду від 26 травня 2021 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5 липня 2016 року господарський суд ухвалив рішення, яким задовольнив позов ТОВ «Кремнійполімер» та стягнув з відповідача на користь позивача заборгованість за договором про переробку давальницької сировини. На його виконання 18 липня 2016 року видано наказ про примусове стягнення зі строком пред'явлення до виконання до 18 липня 2017 року.

Наказом ФДМ України від 01 серпня 2018 року прийнято рішення про приватизацію ЗДП «Кремнійполімер» і відповідача включено до переліку об'єктів малої приватизації, які підлягають приватизації у 2019 році.

На підставі ухвали суду від 01 липня 2019 року видано дублікат наказу про примусове стягнення з відповідача на користь позивача заборгованості.

09 липня 2019 року державний виконавець відкрив виконавче провадження із примусового виконання цього наказу суду, яке включено до зведеного виконавчого провадження про стягнення із ЗДП «Кремнійполімер» заборгованості на загальну суму 220 125 613 грн. Того ж дня державний виконавець прийняв постанову про зупинення вчинення виконавчих дій на підставі пункту 12 частини

першої статті 34 Закону України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження» (далі – Закон № 1404-VIII).

Наказом ФДМ України від 06 січня 2021 року затверджено перелік об'єктів малої приватизації, що підлягають приватизації в 2021 році. Згідно з додатком 2 до переліку входить ЗДП «Кремнійполімер».

Позивач звернувся до суду зі скаргою на бездіяльність начальника ВДВС. Позивач скаржився на тривале невиконання рішення господарського суду від 5 липня 2016 року. Вважав, що судові рішення слід виконати не за рахунок активів ЗДП «Кремнійполімер», а за рахунок коштів Державного бюджету України у порядку, визначеному статтею 4 Закону України від 05 червня 2012 року № 4901-VI «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (далі – Закон № 4901-VI). Начальник ВДВС із можливістю такого виконання не погодився. Стверджував, що через зупинення виконавчого провадження у ньому не можна було вчиняти жодних дій.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій, зокрема, у разі включення державних підприємств або пакетів акцій (часток) господарських товариств до переліку об'єктів малої або великої приватизації, що підлягають приватизації (пункт 12 частини першої статті 34 Закону № 1404-VIII).

З огляду на встановлений судами факт включення відповідача до переліку об'єктів малої приватизації державний виконавець мав підстави для зупинення виконавчого провадження з виконання судового рішення, ухваленого на користь позивача.

Постановою суду від 30 листопада 2016 року у справі про банкрутство відповідача-боржника визнано банкрутом та введено щодо нього ліквідаційну процедуру. Тому виконавче провадження було закінчено, а наказ суду передано ліквідатору боржника для виконання у ліквідаційній процедурі банкрутства відповідно до черговості у справі про банкрутство. Судами не встановлено виконання цього рішення суду у ліквідаційній процедурі боржника.

Ухвалою Господарського суду Запорізької області від 23 січня 2019 року, залишеною без змін постановою апеляційного суду від 19 березня 2019 року, провадження у справі про банкрутство ЗДП «Кремнійполімер» закрито на підставі пункту 12 частини першої статті 83, пункту 4-3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон № 2343-XII) у редакції Закону України від 13 березня 2018 року № 2320-VIII. У касаційному порядку зазначені судові рішення не оскаржувалися.

Пункт 4-3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2343-XII у зазначеній редакції передбачав, що провадження у справах про банкрутство боржників, якими є державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, підлягає припиненню, крім тих, що ліквідуються за рішенням власника.

За змістом наведених приписів прийняття рішення про приватизацію державного підприємства мало наслідком зупинення виконавчого провадження, у якому це підприємство є боржником, а також закриття провадження у справі про його банкрутство. Отже, зупинення державним виконавцем учинення виконавчих дій у виконавчому провадженні з виконання судового рішення, ухваленого на користь позивача, мало належне підґрунтя у національному законодавстві. Відповідні приписи Конституційний Суд України не визнавав неконституційними.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що приписи як пункту 12 частини першої статті 34 Закону № 1404-VIII, так і пункту 4-3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2343-XII у редакції, чинній на час закриття провадження у справі про банкрутство відповідача, є доступними, чіткими, однозначними, а дії держави з виконання цих приписів – передбачуваними і для позивача, і для відповідача. Проте позивач вважає, що стан юридичної невизначеності для нього породжений низкою інших обставин: невизначеністю строку зупинення вчинення виконавчих дій державним виконавцем з підстави, передбаченої пунктом 12 частини першої статті 34 Закону № 1404-VIII; невизначеністю загального строку проведення приватизації за наявності можливості неодноразово включати державне підприємство до переліку об'єктів, що підлягають приватизації; невизначеністю строку та умов зняття мораторію, встановленого Законом України від 29 листопада 2001 року № 2864-III «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (далі – Закон № 2864-III).

Закон № 2269-VIII спрямований на суттєве удосконалення, спрощення і скорочення процедур приватизації для досягнення високих темпів приватизації, прозорості та відкритості приватизаційного процесу, залучення широкого кола інвесторів до придбання державної власності. Наслідком проведеної приватизації має бути фінансове оздоровлення підприємств і збереження виробництва у сферах, які є пріоритетними для національної економіки.

За змістом постанови Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 року № 83 «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» ЗДП «Кремнійполімер» є таким об'єктом.

Ураховуючи стратегічне значення ЗДП «Кремнійполімер» для економіки та безпеки України, Велика Палата Верховного Суду вважає, що встановлені законодавцем обмеження як на вчинення дій у виконавчому провадженні щодо цього боржника (пункт 12 частини першої статті 34 Закону № 1404-VIII), так і стосовно припинення (закриття) провадження у справі про його банкрутство (пункт 4-3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2343-XII у редакції, чинній на час закриття провадження у справі про банкрутство) є такими, що спрямовані на здійснення державою контролю за користуванням відповідним майном (ЗДП «Кремнійполімер») відповідно до загальних інтересів, зокрема інтересів у запобіганні відчуженню майна, що складає майновий комплекс ЗДП «Кремнійполімер», через неприватизаційні процедури (виконавче провадження, провадження у справі про банкрутство) й отриманні найбільшої ціни під час його приватизації зі збереженням виробництва у стратегічній галузі економіки. Тому

встановлені з цією метою зазначені обмеження є легітимними, тобто відповідають абзацу другому статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Скаржник фактично переконаний у тому, що гарантії Закону № 4901-VI застосовні до нього незалежно від його власної поведінки та ситуації відповідача. Велика Палата Верховного Суду з цим не погоджується.

Закон № 4901-VI було прийнято 05 червня 2012 року, зокрема, з метою надання державних гарантій щодо виконання зобов'язань перед кредиторами державних підприємств, які не підлягали приватизації. Через це не було можливості звернути стягнення на активи такого підприємства, оскільки було введено мораторій на відчуження основних засобів державних підприємств Законом України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» до вдосконалення механізмів приватизації такого майна та існували законодавчі обмеження процедур банкрутства окремих державних підприємств.

Так, частиною другою статті 4 Закону № 4901-VI передбачалося, що у разі якщо рішення суду про стягнення коштів з державного підприємства або юридичної особи не виконано протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, його виконання здійснюється за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду.

Така державна гарантія поширювалася на коло суб'єктів, визначених статтею 2 цього Закону. Держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є: державний орган; державне підприємство, установа, організація; юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства. Дія цього Закону не поширюється на рішення суду, стягувачем за якими є державний орган, державне підприємство, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, що належать до комунальної власності (перше речення частини першої та частина друга статті 2 Закону № 4901-VI).

З огляду на мету прийняття Закону № 4901-VI, визначену пояснювальною запискою, щодо забезпечення державних гарантій для підприємств, які не підлягають приватизації, та обмеження такої гарантії щодо юридичних осіб, примусова реалізація майна яких допускається у статті 2 цього Закону, Велика Палата Верховного Суду вважає, що обсяг державної гарантії щодо виконання судових рішень за Законом № 4901-VI не може виходити за межі тих державних підприємств (юридичних осіб), майно яких не підлягає приватизації.

У випадку включення підприємства до переліку об'єктів, що підлягають приватизації, на таку юридичну особу (державне підприємство) не поширюються гарантії виконання державою судового рішення згідно з частиною другою статті 4 Закону № 4901-VI. Кредитор вправі задовольнити свої вимоги за рахунок активів боржника у виконавчому провадженні з урахуванням особливостей приватизації такого підприємства.

Необґрунтовані затримки з виконання чинного судового рішення про стягнення коштів з державного підприємства, яке тривалий час перебуває у процедурі приватизації, внаслідок чого зупинено виконавче провадження, зважаючи на конкретні

обставини, можуть бути у певних випадках підставою для задоволення судом скарги на дії виконавця та зобов'язання його поновити виконавче провадження. Крім того, виконуючи зобов'язання за Конвенцією, Україна має запровадити позасудовий юридичний механізм для виплати компенсацій за затримки з виконанням державою чинних судових рішень, ухвалених на користь кредиторів. Такий механізм має стосуватися і тих випадків, коли державне підприємство тривалий час перебуває у процедурі приватизації.

Порушення державою обов'язку забезпечити виконання чинного судового рішення у розумний строк не є підставою для покладення на неї боргу, яке за цим рішенням учасник цивільного обороту має сплатити кредиторів. Останній може претендувати на отримання від держави компенсації за неналежне виконання нею позитивного матеріального обов'язку з виконання чинного рішення суду. Розмір такої компенсації залежить від багатьох чинників, зокрема, від поведінки кредитора, боржника, держави, їхнього становища, складності виконавчого провадження тощо. Проте така компенсація не може бути домірною розміру заборгованості за судовим рішенням. Інакше кажучи, вона не має бути перекладанням обов'язку боржника за судовим рішенням на державу.

Велика Палата Верховного Суду бере до уваги те, що суди не встановили, що позивач учиняв дії з пред'явлення до виконання наказу господарського суду від 18 липня 2016 року про примусове стягнення у межах встановленого для цього строку, як і те, що він учиняв будь-які дії, спрямовані на виконання чинного рішення суду у процедурі банкрутства після цієї дати до 01 липня 2019 року, коли отримав дублікат наказу господарського суду. Так само господарський суд, вирішуючи питання про видачу дубліката наказу, не встановив, що позивач із часу набрання чинності рішенням господарського суду від 05 липня 2016 року учиняв які-небудь дії з виконання цього рішення. Інакше кажучи, у матеріалах справи відсутні докази того, що позивач проявляв достатній інтерес до швидкого та повного виконання судового рішення, ухваленого на його користь.

Суди встановили, що державний виконавець відкрив виконавче провадження 09 липня 2019 року і того ж дня зупинив його, а зі скаргою на дії начальника органу ДВС позивач звернувся лише 17 лютого 2021 року, тобто більш як через півтора року. Інформація про оскарження позивачем зупинення виконавчого провадження чи бездіяльності державного виконавця, який не виконав припис другого речення частини четвертої статті 35 Закону № 1404-VIII, - відсутня.

Отже, за обставин цієї справи Велика Палата Верховного Суду не вбачає непропорційності у втручанні у майнове право скаржника на виконання чинного судового рішення внаслідок відмови у задоволенні скарги на дії виконавця, який діяв у межах повноважень, визначених Законом № 1404-VIII, не допустивши порушення гарантій статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 07 грудня 2022 року у справі № 908/1525/16 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108226058>.

1.2. Кримінальна юрисдикція

У разі ухилення від досудового розслідування або суду особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності або покарання за давністю після спливу диференційованого строку, передбаченого частиною першою статті 49 КК України, подовженого на період ухилення. Закінчення загальних строків, установлених частиною другою цієї статті (п'ятнадцять років з моменту вчинення злочину і п'ять років – проступку), є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, коли цей строк спливає раніше за диференційований, подовжений на час ухилення

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу з доповненнями захисника в інтересах засудженого ОСОБА_20 на вирок Бахмацького районного суду Чернігівської області від 22 квітня 2021 року та ухвалу Чернігівського апеляційного суду від 28 липня 2021 року щодо ОСОБА_20, уродженця села Нехаївки Коропського району Чернігівської області, який проживає за адресою: АДРЕСА_1, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

За вироком суду першої інстанції, залишеним без зміни апеляційним судом, ОСОБА_20 засуджено: за статтею 195 Кримінального кодексу України (далі - КК) – до покарання у виді арешту на строк 5 місяців; за частиною першою статті 350 КК – до покарання у виді арешту на строк 6 місяців. На підставі статті 70 цього Кодексу за сукупністю злочинів, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, ОСОБА_20 остаточно визначено покарання у виді арешту на строк 6 місяців.

Звертаючись із касаційною скаргою, захисник засудженого наголошує, зокрема, що на час ухвалення вироку сплинув строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за відповідні проступки, встановлений пунктом 1 частини першої статті 49 КК, а відтак суд безпідставно не застосував норми частини п'ятої статті 74 цього Кодексу про звільнення засудженого від покарання.

На переконання адвоката, правовим наслідком ухилення ОСОБА_20 від суду і слідства та перебування у розшуку в період з 19 травня до 15 червня 2020 року є застосування не загального, а диференційованого строку давності, передбаченого частиною першою статті 49 КК (два роки з моменту вчинення проступку), подовженого на час ухилення.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Частиною першою статті 49 КК встановлено диференційовані строки давності, тривалість яких є пропорційною тяжкості кримінального правопорушення й суворості покарання.

Частина друга зазначеної статті містить нормативні приписи такого змісту: «Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення

кримінального правопорушення минуло п'ятнадцять років, а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років».

Друге речення наведеної вище частини статті не містить прямої вказівки щодо строків давності, на які необхідно орієнтуватись після відновлення їх перебігу. Недостатня визначеність формулювання частини другої статті 49 КК зумовлює суперечливе розуміння змісту правової норми і викликає питання - розглядати наведені у третьому реченні загальні строки як: 1) такі, що беззастережно застосовуються замість передбачених у частині першій статті 49 КК диференційованих строків в усіх випадках ухилення особи від досудового розслідування або суду і наступного з'явлення її з зізнанням або затримання; 2) альтернативні, тобто такі, що не виключають застосування диференційованих строків і замінюють їх лише в окремих випадках.

Наведені два можливі підходи до співвідношення диференційованих і загальних строків давності зумовлюють два варіанти конкретизації кримінально-правового змісту частини другої статті 49 КК. У першому варіанті терміни, передбачені частиною першою цієї статті, безумовно нівелюються в разі ухилення підозрюваного, обвинуваченого від суду або розслідування, і така особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності виключно після спливу п'яти років з дня вчинення кримінального проступку і п'ятнадцяти років – злочину. Другий варіант передбачає пріоритетність вибору того різновиду строків, який є сприятливішим для особи під час вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Реалізація принципу гуманізму під час тлумачення і застосування конкретного положення закону про кримінальну відповідальність здійснюється за правилом: якщо відповідне положення містить елемент невизначеності і вона не може бути усунута з урахуванням інших конкретних чи загальних положень, таке положення має застосовуватись за найбільш сприятливим для особи варіантом з усіх можливих.

Формально-логічний і лексичний аналіз змісту частини другої статті 49 КК дає підстави для висновку, що використані в першому і другому реченнях слова «зупиняється» і «відновлюється» стосуються строків, зазначених у частині першій, тобто диференційованих.

Нормативні приписи про зупинення і відновлення строків у випадках ухилення особи від досудового розслідування або суду мають логічний і практичний сенс лише тоді, коли після з'явлення або затримання особи продовжується перебіг строку, який у кінцевому підсумку обчислюється шляхом складання відповідного диференційованого терміну, встановленого частиною першою статті 49 КК, і часу ухилення особи від розслідування, суду.

Адже за умови, якби наміром законодавця передбачалося анулювання встановлених частиною першою статті 49 КК строків з огляду на сам лише факт ухилення підозрюваного, обвинуваченого від розслідування або суду, не було б жодної необхідності включати в частину другу цієї статті положення про зупинення та відновлення строку. В означеному випадку від законодавця логічно було би очікувати таке формулювання норми: в разі ухилення особи від досудового розслідування або суду вона звільняється від кримінальної відповідальності,

якщо з часу вчинення кримінального проступку минуло п'ять років, а з часу вчинення злочину - п'ятнадцять років.

Велика Палата вважає, що встановлені частиною другою статті 49 КК загальні строки мають преклюзивний характер і спрямовані на недопущення застосування щодо людини заходів кримінальної репресії через нерозумно тривалі проміжки часу. Адже в іншому разі зупинення диференційованих строків у випадках, коли підозрюваний, обвинувачений переховується від розслідування та суду впродовж багатьох років, продовжувало б їх на необмежений час з можливістю покарання особи за кримінальні правопорушення, вчинені в далекому минулому, впродовж усього життя – як тільки вона потрапить у поле зору правоохоронних органів.

Так, перебіг давності згідно з частиною третьою статті 49 КК переривається, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій цієї статті строків особа вчинила новий злочин, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років. Тобто скоєння впродовж строку давності нового кримінального проступку чи нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або менш суворі за видом заходи примусу, не впливає на перебіг диференційованих строків давності.

Водночас сам по собі факт ухилення від розслідування та суду не є кримінально караним діянням. Однак у разі беззастережної заміни передбачених частиною першою статті 49 КК строків загальними з огляду на сам лише факт такого ухилення, незалежно від тривалості, особа в усякому разі опиниться в гіршому становищі порівняно з тією, котра до спливу диференційованих строків вчинить навіть низку нових злочинів, у тому числі тяжких. Зазначене є очевидно несумісним зі справедливістю як властивістю права, що вимагає співмірності юридичних наслідків протиправних дій їх соціальній небезпечності.

У тексті частини другої статті 49 КК всі три речення нерозривно пов'язані між собою. Зв'язуючою ланкою є зміст першого: факт ухилення особи від розслідування та суду і його правовий наслідок у виді зупинення строку давності. У другому реченні передбачено загальне правило, відповідно до якого після з'явлення з зізнанням або затримання особи диференційований строк давності відновлюється. У третьому реченні, що встановлює присічні строки, словосполучення «у цьому разі» перебуває у змістовому зв'язку як з першим, так і з другим реченнями, і стосується двох альтернативних ситуацій. У поєднанні з першим реченням це словосполучення означає: якщо особа не буде затримана і не з'явиться взагалі, то перебіг давності буде зупинений до спливу загальних строків, а після їх закінчення винний підлягатиме звільненню від кримінальної відповідальності. У взаємозв'язку третього речення з другим словосполучення «у цьому разі» ілюструє ситуацію, коли особа з'явиться або буде затримана, проте кримінальне провадження не завершиться до спливу загальних строків, що також зумовлює звільнення від кримінальної відповідальності за давністю.

З огляду на викладене Велика Палата вважає, що у разі ухилення від досудового розслідування або суду особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності

або покарання за давністю після спливу диференційованого строку, передбаченого частиною першою статті 49 КК, подовженого на період ухилення.

Закінчення загальних строків, установлених частиною другою цієї статті (п'ятнадцять років з моменту вчинення злочину і п'ять років - проступку), є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, коли цей строк спливає раніше за диференційований, подовжений на час ухилення.

Відтак Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне ухвалу апеляційного суду щодо ОСОБА_20 скасувати і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 02 лютого 2023 року у справі № 735/1121/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108960086>.

1.3. Цивільна юрисдикція

Відсторонення від роботи (виконання робіт) певних категорій працівників, які відмовляються або ухиляються від проведення обов'язкових профілактичних щеплень проти COVID-19, передбачене законом. Керівник підприємства, установи, організації проводить відсторонення працівників в межах відповідних заходів боротьби з пандемією COVID-19 відповідно до статті 46 КЗпП України, частини другої статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» і частини третьої статті 5 Закону України «Про державну службу».

В кожному конкретному випадку для вирішення питання про наявність підстав для обов'язкового щеплення працівника проти COVID-19 і, відповідно, для відсторонення працівника від роботи слід виходити не тільки з Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням, затвердженого наказом МОЗ від 04 жовтня 2021 року № 2153, але й оцінки загрози, яку потенційно на роботі може нести невакцинований працівник. Зокрема, слід враховувати й такі обставини, як кількість соціальних контактів працівника на робочому місці (прямих / непрямих); форму організації праці (дистанційна / надомна), у тому числі можливість встановлення такої форми роботи для працівника, який не був щепленим; умови праці, у яких перебуває працівник і які збільшують вірогідність зараження COVID-19, зокрема потребу відбувати у внутрішні та закордонні відрядження; контакт працівника з продукцією, яка буде використовуватися (споживатися) населенням

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до АТ «Українська залізниця» про скасування наказу про відсторонення від роботи, поновлення на посаді та стягнення заробітної плати за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Вінницького апеляційного суду від 04 травня 2022 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивачка є працівником АТ «Укрзалізниця» з 2011 року та обіймає посаду чергової по переїзду 4 розряду виробничого підрозділу «Жмеринська дистанція колії» регіональної філії «Південно-Західна залізниця».

10 грудня 2021 року їй було вручено наказ про відсторонення від роботи з 11 грудня 2021 року до моменту усунення нею причин відсторонення – надання підтверджувального документа про обов'язкове профілактичне щеплення від COVID-19 або копії медичного висновку про наявність протипоказань до такої вакцинації.

Позивачка вважала такий наказ незаконним та просила його скасувати з підстав того, що законодавством України не передбачено відсторонення працівника від роботи з причини відсутності у нього щеплення від COVID-19, поновити її на займаній посаді – чергової по переїзду, стягнути з відповідача заробітну плату за час відсторонення від роботи.

Суд першої інстанції задовольнив позов, оскільки в Україні відсутні закони, які передбачають право роботодавців відсторонювати від роботи працівників, які відмовились від вакцинації проти COVID-19. Рішення про відсторонення ОСОБА_1 від виконання своїх посадових обов'язків, що прийнято з посиланням на постанову Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2020 року № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (далі – Постанова № 1236), на думку суду першої інстанції, є протиправним, оскільки Кабінет Міністрів України не має права вносити зміни у законодавство підзаконними актами, а без відповідних змін таке втручання суперечить вимогам статті 92 Конституції України та статті 12 Закону України від 06 квітня 2000 року № 1645-III «Про захист населення від інфекційних хвороб» (далі – Закон № 1645-III).

Водночас апеляційний суд, відмовляючи в позові, зазначив, що відсторонюючи позивачку від роботи, відповідач діяв у спосіб та в межах повноважень, передбачених законом, зокрема статтею 46 КЗпП України та частиною другою статті 12 Закону № 1645-III. У наказі про відсторонення зазначені підстави та строк такого відсторонення. Позивачка була ознайомлена із цим наказом, про що свідчить її підпис.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Частиною першою статті 46 КЗпП України передбачено, що відсторонення працівників від роботи власником або уповноваженим ним органом допускається у разі, зокрема, відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством.

Працівники окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) поширення ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням також проти інших відповідних інфекційних хвороб. У разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом, ці працівники

відсторонюються від виконання зазначених видів робіт (речення перше та друге частини другої статті 12 Закону № 1645-III).

Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням проти інших відповідних інфекційних хвороб, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (речення третє частини другої статті 12 Закону № 1645-III).

Профілактичні щеплення проводяться після медичного огляду особи в разі відсутності у неї відповідних медичних протипоказань (речення перше частини шостої статті 12 Закону № 1645-III).

Наказом МОЗ від 04 жовтня 2021 року № 2153 затверджено Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням (далі – Перелік № 2153).

Постановою Кабінету Міністрів України від 04 березня 2015 року № 83 «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» затверджено Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави (далі – Перелік № 83), до якого віднесено, зокрема, АТ «Укрзалізниця».

Наказом МОЗ від 01 листопада 2021 року № 2393 «Про затвердження змін до Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням», який набрав чинності 09 грудня 2021 року, Перелік № 2153 було доповнено пунктами 4-6, відповідно до яких у Перелік увійшли також працівники, зокрема, підприємств, установ та організацій, включених до Переліку № 83.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1096 постанову Кабінету Міністрів України № 1236 було доповнено пунктом 41-6, відповідно до якого керівникам державних органів (державної служби), керівникам підприємств, установ та організацій доручено забезпечити відсторонення від роботи (виконання робіт) працівників та державних службовців, обов'язковість профілактичних щеплень проти COVID-19 яких визначена переліком та які відмовляються або ухиляються від проведення таких обов'язкових профілактичних щеплень проти COVID-19 відповідно до статті 46 КЗпП України, частини другої статті 12 Закону № 1645-III та частини третьої статті 5 Закону України «Про державну службу», крім тих, які мають абсолютні протипоказання до проведення таких профілактичних щеплень проти COVID-19 та надали медичний висновок про наявність протипоказань до вакцинації проти COVID-19, виданий закладом охорони здоров'я.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 372 внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України № 1236, зокрема на період воєнного стану: пункт 41-6 постанови № 1236 було доповнено абзацом такого змісту: «Положення цього пункту не застосовуються на період воєнного стану».

Указане вище свідчить про те, що після набрання чинності цими нормативно-правовими актами і до завершення воєнного стану в Україні до працівників,

які належать до Переліку № 2153, не може бути застосовано відсторонення від роботи у зв'язку з відсутністю щеплення від COVID-19.

Питання відсторонення від роботи додатково регламентовано в Законі України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII «Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення» (далі – Закон № 4004-XII) та Інструкції про порядок внесення подання про відсторонення осіб від роботи або іншої діяльності, затверджена наказом МОЗ від 14 квітня 1995 року № 66 (далі – Інструкція № 66).

Підприємства, установи і організації зобов'язані усувати за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби від роботи, навчання, відвідування дошкільних закладів осіб, які є носіями збудників інфекційних захворювань, хворих на небезпечні для оточуючих інфекційні хвороби, або осіб, які були в контакті з такими хворими, з виплатою у встановленому порядку допомоги з соціального страхування, а також осіб, які ухиляються від обов'язкового медичного огляду або щеплення проти інфекцій, перелік яких встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (абзац шостий частини першої статті 7 Закону № 4004-XII).

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що положення абзацу шостого частини першої статті 7 Закону № 4004-XII та Інструкції № 66 не охоплюють порядок відсторонення від роботи у зв'язку з відмовою чи ухиленням від проведення обов'язкових профілактичних щеплень для запобігання захворюванню на COVID-19. Обов'язки роботодавців щодо забезпечення епідеміологічного благополуччя населення визначені не тільки Законом № 4004-XII. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1096 передбачено, що відсторонення працівників в межах відповідних заходів боротьби з пандемією COVID-19 керівник підприємства, установи, організації проводить відповідно до статті 46 КЗпП України, частини другої статті 12 Закону № 1645-III і частини третьої статті 5 Закону України «Про державну службу».

Таким чином, відсторонення від роботи (виконання робіт) певних категорій працівників, які відмовляються або ухиляються від проведення обов'язкових профілактичних щеплень проти COVID-19, було передбачене законом. Приписи законів України з приводу такого відсторонення є чіткими, зрозумілими та за дотримання визначеної в них процедури дозволяють працівникові розуміти наслідки його відмови або ухилення від такого щеплення за відсутності медичних протипоказань, виявленої за наслідками медичного огляду, проведеного до моменту відсторонення, а роботодавцеві дозволяють визначити порядок його дій щодо такого працівника.

Чинним законодавством не передбачено обов'язку роботодавця щодо збереження за працівником заробітної плати на період його відсторонення від роботи у зв'язку з відмовою або ухиленням від проведення обов'язкових профілактичних щеплень проти COVID-19. Водночас колективним та/або трудовим договором, рішенням роботодавця може бути передбачено інші умови.

У зв'язку із цим у кожному конкретному випадку при вирішенні питання про нарахування сум за час правомірного відсторонення працівника від роботи

слід виходити, насамперед, із норм КЗпП України, умов колективного договору, який діє на підприємстві, де працює відсторонений працівник, та укладеного з останнім трудового договору. У разі, якщо таке відсторонення не було правомірним, роботодавець зобов'язаний здійснити працівникові визначені законодавством виплати.

Також Велика Палата звернула увагу, що застосування до позивачки передбачених Переліком № 2153 та Законом № 1645-III заходів не передбачало жодної індивідуальної оцінки виконуваних нею трудових обов'язків, зокрема об'єктивної необхідності під час їхнього виконання особисто контактувати з іншими людьми. Суди не встановили жодних фактів, які б підтверджували нагальність потреби у відстороненні саме позивачки від роботи. Відповідач не стверджував, що, обіймаючи посаду чергової по переїзду, позивачка могла спричинити поширення коронавірусної інфекції серед працівників АТ «Укрзалізниця», учасників дорожнього руху тощо. Її відсторонили від роботи, позбавивши на час відсторонення заробітку, лише тому, що вона працювала в АТ «Укрзалізниця», всі працівники якого підлягали обов'язковому щепленню проти COVID-19 (тоді як для працівників підприємств багатьох інших галузей економіки України таке щеплення було добровільним). Таке відсторонення не можна вважати пропорційним меті охорони здоров'я населення та самої позивачки.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що в кожному конкретному випадку для вирішення питання про наявність підстав для обов'язкового щеплення працівника проти COVID-19 і, відповідно, для відсторонення працівника від роботи, слід виходити не тільки з Переліку № 2153, але й оцінки загрози, яку потенційно на роботі може нести невакцинований працівник. Зокрема, слід враховувати і такі обставини, як: кількість соціальних контактів працівника на робочому місці (прямих/непрямих); форму організації праці (дистанційна/надомна), у тому числі можливість встановлення такої форми роботи для працівника, який не був щепленим; умови праці, у яких перебуває працівник і які збільшують вірогідність зараження COVID-19, зокрема потребу відбувати у внутрішні та закордонні відрядження; контакт працівника з продукцією, яка буде використовуватися (споживатися) населенням.

Визначаючи об'єктивну необхідність щеплення працівника і перевіряючи законність його відсторонення від роботи для протидії зараженню COVID-19, необхідно з'ясувати наявність наведених вище та інших факторів. Однак апеляційний суд залишив указані обставини поза увагою та не врахував, що відповідач не обґрунтовував необхідність відсторонення позивачки тим, що вона, працюючи черговою по переїзду, створювала загрози, які б вимагали вжиття такого суворого заходу втручання у право на повагу до приватного життя, який позбавляв позивачку заробітку.

Таким чином, надаючи правову оцінку наказу про відсторонення позивачки, суд апеляційної інстанції дійшов неправильного висновку про його правомірність і законність відсторонення позивачки від займаної посади, оскільки дії роботодавця в цьому випадку, щонайменше, були непропорційними переслідуючій легітимній

меті, для досягнення якої держава передбачила можливість відсторонення працівника від роботи. З огляду на це суд першої інстанції правильно задовольнив позов.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 130/3548/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075195>.

Виплата потерпілим працівникам служби цивільного захисту та членам їхніх сімей одноразової грошової допомоги, передбаченої статтею 118 Кодексу цивільного захисту України, не звільняє роботодавця від відшкодування тієї моральної шкоди, яку він завдав працівникові порушенням прав останнього (стаття 237-1 КЗпП України), а також не звільняє інших осіб (зокрема тих, які на праві власності, оренди володіють чи використовують об'єкт, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку) від обов'язку відшкодувати моральну шкоду, у тому числі завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки (стаття 16 Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»).

Особи, які на праві власності, оренди володіють чи використовують об'єкт, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку, і які внаслідок неналежної експлуатації такого об'єкта спільно завдали моральної шкоди потерпілому, зобов'язані солідарно відшкодувати шкоду незалежно від їхньої вини

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 і ще одинадцяти осіб (далі – позивачі) до ТОВ «Побутрембудматеріали» (далі – власник нафтобази), ТОВ «Укртрансоіл-2009» (далі – поклажодавець) та ТОВ «Парком Транс» (далі – орендар) про відшкодування моральної шкоди за касаційними скаргами позивачів і ТОВ «Побутрембудматеріали» (представник – адвокат) на рішення Обухівського районного суду Київської області від 20 травня 2019 року і постанову Київського апеляційного суду від 30 жовтня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

08 червня 2015 року у Васильківському районі Київської області поблизу сіл Кобці та Крячки на нафтобазі, яка належить ТОВ «Побутрембудматеріали», розпочалася широкомасштабна пожежа, яка тривала до 20 червня 2015 року.

Пожежа на нафтобазі виникла через явне недотримання її власником, орендарем, а також поклажодавцем правил експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки, який експлуатували з грубими порушеннями. Це підтвердив результат перевірки вказаного об'єкта. Крім того, нафтобаза частково не була введена в експлуатацію.

Позивачі вважали, що моральна шкода спричинена внаслідок аварії на об'єкті підвищеної небезпеки з вини відповідачів. Позивачі втратили спокій, переживали хвилювання, тривогу, страх, інші моральні страждання.

Зокрема, ОСОБА_1 внаслідок цієї пожежі втратила чоловіка ОСОБА_13. ОСОБА_2, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_12, які як пожежники були в епіцентрі техногенної катастрофи, зазнали важких термічних опіків, тривалий час лікувалися, до сьогодні відчувають фізичний біль та страждання. ОСОБА_3 втратила сина ОСОБА_14, який брав участь у гасінні пожежі. ОСОБА_8 внаслідок пожежі втратила чоловіка та залишилася сама зі своєю малолітньою донькою. ОСОБА_9 брав участь у гасінні пожежі, отримав важкі термічні опіки, ускладнені алергічною реакцією, тривалий час проходив лікування, відчував фізичний біль і жах пережитих подій. ОСОБА_10 отримав важкі опіки, а син загинув.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Позивачі – пожежники та члени їх сімей – просили суд стягнути з відповідачів солідарно відшкодування моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я та смертю членів сім'ї через аварію на нафтобазі. Суди обох інстанцій частково задовольнили позовні вимоги та стягнули відшкодування моральної шкоди лише з власника нафтобазі. Вказали, що відносини з приводу відшкодування такої шкоди, завданої пожежникам і членам їх сімей внаслідок пожежі на нафтобазі, не стосуються трудових відносин пожежників із їхнім роботодавцем (державою).

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, вказав, що виключна правова проблема полягає в тому, чи має власник нафтобазі відшкодувати моральну шкоду позивачам, якщо роботодавець виплатив пожежникам і членам їх сімей відповідні компенсації згідно зі статтею 237-1 КЗпП України.

У частині першій статті 118 КЦЗ України зазначено, що в разі загибелі (смерті) особи рядового чи начальницького складу служби цивільного захисту під час виконання службових обов'язків сім'ї загиблого (померлого), а в разі її відсутності - його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога у розмірі десятирічного грошового забезпечення загиблого (померлого) за останньою посадою, яку він обіймав, у порядку та на умовах, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Чинним законодавством, що регулює порядок проходження державної служби у службі цивільного захисту, тобто КЦЗ України, Положенням про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу, питання відшкодування моральної шкоди не врегульовані, а тому при їх вирішенні необхідно застосовувати загальні норми ЦК України та КЗпП України як спеціального законодавчого акта.

Згідно з частиною восьмою статті 36 Закону України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у редакції, чинній на момент виникнення відповідних правовідносин (далі - Закон № 1105-XIV) відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань і членам їхніх сімей не є страховою виплатою та здійснюється незалежно від часу настання страхового випадку відповідно до положень ЦК України та КЗпП України.

Такі компенсаційні виплати не є відшкодуванням моральної шкоди, яка підлягає відшкодуванню окремо, незалежно від реалізації потерпілими свого права на отримання компенсаційних виплат.

Виплата потерпілим пожежникам та членам сімей загиблих пожежників одноразової грошової допомоги, передбаченої статтею 118 КЦЗ України, не включає відшкодування моральної шкоди вказаним особам, оскільки за своїм правовим змістом вказані виплати не є однаковими.

За статтею 237-1 КЗпП України відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Порядок відшкодування моральної шкоди визначається законодавством.

За обставин справи пожежники та члени їхніх сімей не заявляли вимог про відшкодування роботодавцем моральної шкоди, завданої порушенням трудових прав. Стверджували, що не мають відповідних претензій. Однак у разі, якщо б роботодавець порушив права цих потерпілих, чим заподіяв би їм моральної шкоди, то вони мали б право на отримання від нього відповідного відшкодування.

У разі якщо роботодавець завдав моральну шкоду потерпілим від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань і членам їхніх сімей, відшкодування такої шкоди не охоплюється страховими виплатами (частина сьома статті 36 Закону № 1105-XIV). Крім того, відшкодування роботодавцем тієї моральної шкоди, яку він завдав працівникові порушенням прав останнього (стаття 237-1 КЗпП України), не звільняє від обов'язку її відшкодувати інших осіб, діями чи бездіяльністю яких тій самій особі теж завдано такої шкоди, зокрема від обов'язку, передбаченого у статті 16 Закону № 2245-III у редакції, чинній на час пожежі.

Шкода (у тому числі моральна), заподіяна фізичним чи юридичним особам внаслідок аварії, що сталася на об'єкті підвищеної небезпеки, незалежно від вини суб'єкта господарської діяльності, у власності або у користуванні якого перебуває об'єкт підвищеної небезпеки, відшкодовується суб'єктом господарської діяльності цим особам у повному обсязі, крім випадків, коли аварія виникла внаслідок непереборної сили або з умислу потерпілого (стаття 16 Закону № 2245-III у редакції, чинній на час пожежі).

Отже, за обставин цієї справи моральну шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, зобов'язані відшкодувати всі особи, які на праві власності, оренди володіли об'єктами, використання, зберігання або утримання яких створює підвищену небезпеку, тобто нафтобазою та паливом. Таку шкоду вони зобов'язані відшкодувати незалежно від їхньої вини. Звільнення від обов'язку відшкодування можливе тільки за умови доведеного факту завдання шкоди внаслідок непереборної сили чи умислу потерпілого.

З огляду на зміст вказаних приписів КЦЗ України заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків (частина друга статті 84 КЦЗ України),

зокрема вказана одноразова грошова допомога постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації (стаття 118 КЦЗ України), не охоплюють відшкодування особами, які на праві власності, оренди володіли об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку, моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки (стаття 16 Закону № 2245-III у редакції, чинній на час пожежі), а також не охоплюють відшкодування моральної шкоди роботодавцем (стаття 237-1 КЗпП України).

Кабінет Міністрів України відреагував на пожежу, видавши розпорядження від 15 червня 2015 року № 715-р «Про виділення коштів для проведення заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, що виникла 08 червня 2015 року у Київській області».

Позивачі підтвердили, що не мають претензій стосовно відшкодування моральної шкоди ні до держави загалом, ні до ДСНС зокрема. Вони звернули свої вимоги до відповідачів, які на праві власності, оренди володіли, а також використовували для зберігання об'єкти, використання, зберігання або утримання яких створювало підвищену небезпеку. Стверджували, що ці особи спільно відповідальні за моральну шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я та смертю внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки. Вказане не виключає відповідальності держави за шкоду, яку вона могла завдати потерпілим.

Виконання державою (роботодавцем) її обов'язку з відшкодування завданої шкоди не звільняє інших осіб (зокрема тих, які на праві власності, оренди володіють чи використовують об'єкт, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку) від обов'язку відшкодувати шкоду, у тому числі завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки. Тому реалізація позивачами права на відшкодування відповідачами моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, не залежить від соціальних та інших виплат, отриманих, зокрема, від роботодавця, у ряді випадків яким є держава.

Суди встановили порушення правил пожежної та техногенної безпеки під час експлуатації нафтобази як об'єкта підвищеної небезпеки, який не був зданий в експлуатацію, споруджений з порушенням встановлених ДБН вимог та експлуатувався, використовувався з порушенням норм щодо користування такими об'єктами. Наслідки цих порушень проявилися у пожежі, що спричинила загибель і ушкодження здоров'я людей. Тому ризики експлуатації цього об'єкта несе насамперед його власник, а також особи, яким він передав цей об'єкт в оренду і які за договором із власником або орендарем зберігали, утримували на нафтобазі вогнебезпечні речовини. Саме вони є відповідальними за моральну та іншу шкоду, завдану через аварію на цьому об'єкті.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що суди першої й апеляційної інстанцій неправильно застосували частину другу статті 1188 та частину першу статті 1190 ЦК України. Власник нафтобази, її орендар і покладавець – попередній орендар

спільно завдали моральної шкоди потерпілим внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки, тобто внаслідок різних дій з експлуатації нафтобази як об'єкта господарської діяльності із порушенням вимог пожежної та техногенної безпеки.

Усі відповідачі, які на відповідній правовій підставі (право власності, право оренди) володіли об'єктами, використання, зберігання або утримання яких створювало підвищену небезпеку (нафтобаза, її резервуари, паливо), спільно діяли неправомірно. Тому зобов'язані солідарно відшкодувати шкоду незалежно від їхньої вини. Суди вказали, що настання пожежі внаслідок непереборної сили чи умислу потерпілих не доведене. Крім того, суб'єкти господарювання, які експлуатували нафтобазу, були пов'язаними між собою. Тому немає підстав для звільнення відповідачів від відповідальності за завдану позивачам моральну шкоду.

Оскільки у спірних правовідносинах відповідачі зобов'язані відшкодувати позивачам шкоду незалежно від їхньої вини, зокрема і незалежно від її ступеню, а позивачі не просили визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини, відсутні підстави для застосування припису частини другої статті 1190 ЦК України.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що рішення суду першої інстанції та постанова апеляційного суду підлягають скасуванню у частині відмови в задоволенні вимог про солідарне відшкодування моральної шкоди відповідачами і щодо цих вимог ухвалюється нове рішення про їхнє часткове задоволення шляхом стягнення відповідних сум відшкодування моральної шкоди солідарно з відповідачів.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 09 листопада 2022 року у справі № 372/1652/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046335>.

Належним способом захисту інтересу територіальної громади в отриманні спадкового майна як відумерлого у випадку, якщо спадщина була передана спадкоємцю на підставі рішення суду, яке надалі було скасоване, але така спадщина спадкоємцем вже була відчужена іншій особі, є відшкодування спадкоємцем, що отримав та незаконно відчужив спадщину, вартості спадкового майна за ринковими цінами

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Львівської міської ради (далі – позивач) до ОСОБА_1, ОСОБА_2, Першої львівської державної нотаріальної контори (далі – державна нотаріальна контора), треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, - Шапіро І.В., ОСОБА_4, Львівське комунальне підприємство «Центральне», про визнання спадщини відумерлою, визнання свідоцтва про право на спадщину за законом і договору купівлі-продажу квартири недійсними, скасування рішень про державну реєстрацію права власності та витребування майна із чужого незаконного володіння,

за касаційною скаргою ОСОБА_2 на постанову Львівського апеляційного суду від 06 березня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_5 померла.

Рішенням Галицького районного суду міста Львова від 28 січня 2015 року у справі № 461/15161/14 позов ОСОБА_1 задоволено, встановлено факт проживання його із ОСОБА_5 та визнано право на спадкування за законом після її смерті. На підставі вказаного рішення суду, ОСОБА_1 отримав свідоцтво про право на спадщину за законом на квартиру, яке було зареєстровано.

У подальшому ОСОБА_1 за договором купівлі-продажу від 18 березня 2015 року відчужив квартиру ОСОБА_2.

Відповідно до витягу з державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності право власності на час розгляду справи зареєстровано за ОСОБА_2.

Рішенням Апеляційного суду Львівської області від 19 червня 2015 року скасовано рішення Галицького районного суду міста Львова від 28 січня 2015 року і ухвалено нове, яким відмовлено в задоволенні позову ОСОБА_1 до ОСОБА_6 про встановлення факту та визнання права на спадкове майно. Вказане рішення набрало законної сили та є чинним.

Оскільки у спадкодавиці відсутні спадкоємці за заповітом і за законом, спадщину слід визнати відумерлою; всі процедури для цього виконані.

На підставі статей 203, 215 ЦК України та статті 388 ЦК України, враховуючи те, що ОСОБА_2 придбала квартиру в особи, яка не мала права її відчужувати, позивач просив визнати недійсним зазначений договір купівлі-продажу спірної квартири та витребувати квартиру в покупця на користь міської ради.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Головною правовою проблемою у цій справі постає проблема захисту інтересу територіальної громади на майно, яке за своїм статусом та у зв'язку з відсутністю спадкоємців померлої особи може бути визнане відумерлою спадщиною відповідно до положень статті 1277 ЦК України та глави 9 ЦПК України.

Відповідно до глави 86 ЦК України за загальним правилом спадкоємці за законом одержують право на спадкування почергово та на підставі споріднення.

Однак, положення зазначеної глави ЦК України передбачають також спадкування не тільки на підставі споріднення, а й за фактом спільного проживання (статті 1258-1265). Зокрема, за положеннями статті 1264 і 1265 ЦК України передбачається, що у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини та інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (п'ята черга спадкування), причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення.

Правопідтверджуючим документом на спадкове майно при цьому є свідоцтво про право на спадщину (стаття 66 Закону України «Про нотаріат»). Відсутність таких

спадкоємців та інших осіб, що спільно проживали зі спадкодавцем як члени сім'ї, свідчить про відсутність спадкоємців усіх п'яти черг, передбачених законом.

Одночасно ЦК України запобігає таким ситуаціям, коли відсутність спадкоємців має наслідками відсутність власників спадкового майна та його занепад. А тому передбачає у такому випадку перехід прав на це майно до територіальної громади за місцем знаходження цього майна (стаття 1277 ЦК України).

Зокрема, частини перша та друга статті 1277 ЦК України в редакції, чинній на час подання позову до суду, визначає, що в разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. Заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини.

За змістом зазначених норм цивільного та цивільного процесуального права, орган місцевого самоврядування не є спадкоємцем у справі та не залучається до спадкування. Однак у зв'язку з відсутністю інших спадкоємців у нього виникає цивільний інтерес на визнання спадщини відумерлою та отримання її у власність територіальної громади. Зазначене надає підстави місцевій раді звертатись до суду як із заявами про визнання спадщини відумерлою у порядку окремого провадження та у подальшому оформити своє право власності на таке майно, так і з належним позовами в порядку позовного провадження на захист свого інтересу.

Розглядаючи проблему застосування цивільного та цивільного процесуального законодавства при визнанні спадщини відумерлою з точки зору процедур розгляду таких справ та способу захисту інтересу територіальної громади на спадкове майно, Велика Палата Верховного Суду дійшла до таких висновків.

Зокрема, за змістом статті 1280 ЦК України, якщо після спливу строку для прийняття спадщини і після розподілу її між спадкоємцями спадщину прийняли інші спадкоємці (частини друга і третя статті 1272 цього Кодексу), вона підлягає перерозподілу між ними. Такі спадкоємці мають право вимагати передання їм у натурі частини майна, яке збереглося, або сплати грошової компенсації. Якщо майно, на яке претендує спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його передання в натурі. У разі його продажу спадкоємець має право на грошову компенсацію.

Разом з тим законодавство не містить положень про можливість територіальної громади отримати відчужене майно в натурі та/або способи захисту інтересів територіальної громади у випадку, якщо спадщина була незаконно передана особі-спадкоємцю, зокрема, на підставі рішення суду, яке в подальшому було скасоване, та у випадку, коли спадщина такою особою була вже відчужена іншій особі, що позбавило територіальну громаду отримати майно у свою власність як відумерле в порядку, передбаченому цивільним процесуальним законодавством.

Велика Палата вважає, що у цій справі підлягає застосуванню аналогія закону, що регулює подібні правовідносини, зокрема положення статті 1280 ЦК України, виходячи з таких міркувань.

Відтак захист інтересу територіальної громади щодо відумерлого майна повинен регулюватись та здійснюватись таким самим способом, виходячи з тих самих принципів, як і можливість захистити своє право спадкоємцем, який своєчасно спадщину не прийняв, вона була визнана відумерлою та продана іншій особі.

Аналіз змісту статті 1280 ЦК України свідчить про те, що право на отримання спадкового майна в натурі виникає у спадкоємця лише якщо майно, що було визнане відумерлою спадщиною, збереглося і не було відчужене територіальною громадою. Якщо ж воно було відчужене іншій особі за договором або не збереглося, то спадкоємець має право лише на компенсацію його вартості у грошовому еквіваленті. А відтак, застосовуючи аналогію закону й територіальна громада в разі відчуження спадкового майна особою, яка не є спадкоємцем, або незбереження цього майна, на користь добросовісного набувача, має право на отримання лише грошової компенсації.

Відтак за встановлених фактичних обставин у цій справі при відчуженні спадкового майна територіальна громада має право лише на відшкодування вартості спадкового майна за ринковими цінами, а тому позовні вимоги територіальної громади про визнання спадщини відумерлою та передачу її позивачу задоволенню не підлягають.

З огляду на зазначене постановою апеляційного суду у цій частині підлягає скасуванню, рішення суду першої інстанції – залишенню в силі зі зміною мотивів відповідно до цієї постанови.

Велика Палата Верховного Суду звернула увагу, що у цій справі суди встановили, що позивач не є власником або законним користувачем спірного майна, яке незаконно вибуло з його володіння, а тому у нього немає підстав для витребування майна на свою користь як неволодіючого власника або користувача.

Також позивач заявив вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом. Суд апеляційної інстанції, задовольняючи цю вимогу, скасував у цій частині рішення суду першої інстанції, оскільки вважав, що вказане свідоцтво видане на підставі судового рішення, яке в подальшому скасоване.

Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину (частина перша статті 1296 ЦК України).

19 червня 2015 року Апеляційний суд Львівської області задовольнив апеляційну скаргу Львівської міської ради, скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову продавця про встановлення зазначеного факту та визнання за ним права на спадкування.

Апеляційний суд у справі №461/15161/14, у якій брав участь продавець, встановив, що він не набув права на спадкування квартири, оскільки не довів спільного проживання однією сім'єю упродовж 5 років до часу відкриття спадщини.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду виснує, що висновок апеляційного суду про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину

за законом, виданого продавцю як спадкоємцю четвертої черги на підставі скасованого рішення суду про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю є обґрунтованим. Таке свідоцтво про спадщину підлягає визнанню незаконним, а відтак постанова апеляційного суду в цій частині підлягає залишенню без змін.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком апеляційного суду про те, що вимога про скасування рішення про державну реєстрацію права власності за набувачем (покупцем) майна за договором купівлі-продажу є неналежним способами захисту та не підлягає задоволенню.

Суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні позову про визнання договору купівлі-продажу недійсним з огляду на те, що такий спосіб захисту не є ефективним. Суд виходив з того, що реституція як спосіб захисту цивільного права (частина перша статті 216 ЦК України) за наслідками визнання договору недійсним застосовується лише в разі наявності між сторонами спору укладеного договору, який є нікчемним чи який визнано недійсним.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з такими висновками апеляційного суду, які відповідають нормам права.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 461/12525/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046336>.

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду

2.1. Адміністративна юрисдикція

ВП ВС відступила від правового висновку КАС ВС щодо строків звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості з відшкодування ПДВ, визначивши, що платник ПДВ може звернутися до адміністративного суду з вимогами про визнання протиправною бездіяльності суб'єкта владних повноважень з погашення заборгованості з відшкодування ПДВ та/або пені, нарахованої на таку заборгованість, протягом шести місяців з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Положення пункту 102.5 статті 102 Податкового кодексу України не регулюють питань строків звернення до адміністративного суду, а встановлюють лише строк для подання платником податків заяви до контролюючого органу про повернення надміру сплачених грошових зобов'язань або про їх відшкодування у випадках, передбачених цим Кодексом.

Зміна правового регулювання механізму реалізації права на бюджетне відшкодування ПДВ, зміна Верховним Судом способу захисту порушеного права та підтверджені у встановленому порядку фактичні обставини щодо неможливості реалізації особою права на таке відшкодування, перелік спрямованих нею на досягнення цієї мети заходів підлягають оцінці судом за заявою позивача про поновлення пропущеного

строку звернення до адміністративного суду в кожному конкретному випадку при з'ясуванні поважності причин пропуску цього строку

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Головного управління ДФС у Волинській області (правонаступник - Головне управління ДПС у Волинській області; далі – ГУ ДФС у Волинській області, ГУ ДПС у Волинській області, ДФС, ДПС відповідно) на рішення Волинського окружного адміністративного суду від 25 липня 2019 року та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18 грудня 2019 року у справі за позовом ФОП ОСОБА_1 до ГУ ДПС у Волинській області, ГУ ДКСУ у Волинській області (далі – Казначейство) про стягнення заборгованості, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У межах здійснення ФОП ОСОБА_1 підприємницької діяльності за періоди декларування: листопад, грудень 2007 року, квітень - серпень 2008 року, вересень - грудень 2009 року, березень - червень 2010 року, в нього виникло від'ємне значення ПДВ та право на отримання бюджетного відшкодування на загальну суму 3 753 558 грн.

За наслідками проведення перевірок правомірності нарахування сум бюджетного відшкодування ПДВ контролюючий орган виніс низку податкових повідомлень-рішень щодо зменшення позивачу сум бюджетного відшкодування ПДВ, які позивач оскаржив в судовому порядку.

Суди встановили протиправність рішень контролюючого органу щодо відмови позивачу в бюджетному відшкодуванні та, відповідно, обґрунтованість формування заявленого до відшкодування від'ємного значення ПДВ на загальну суму 3 753 558 грн.

При розгляді справи № 803/1149/18 за позовом ФОП ОСОБА_1 до Луцької ОДПІ, ГУ ДКСУ у Волинській області про зобов'язання вчинити дії та стягнення коштів Восьмий апеляційний адміністративний суд ухвалив постанову від 25 квітня 2019 року, у якій констатував, що вказаними вище судовими рішеннями, постановленими в період 2012-2014 років, встановлено неправомірність рішень контролюючого органу щодо відмови позивачу в бюджетному відшкодуванні та обґрунтованість декларування позивачем ПДВ на загальну суму 3 753 558 грн, а отже, позивач має беззаперечне право на отримання такого відшкодування. Водночас суд установив, що на час розгляду справи контролюючий орган не склав висновку про суму бюджетного відшкодування для його надання органу Казначейства (до 01 квітня 2017 року), не вніс даних щодо узгодженої суми бюджетного відшкодування платника податку до Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість (з 01 квітня 2017 року).

Оскільки неодноразові спроби протягом тривалого часу реалізувати право на бюджетне відшкодування ПДВ за вказані вище періоди декларування як у позасудовому, так і в судовому порядку не були вирішені, позивач звернувся до суду із цим позовом.

Суди попередніх інстанцій позов задовольнили.

На обґрунтування вимог касаційної скарги відповідач указує на те, що позовна вимога про стягнення суми несвоечасно відшкодованого ПДВ може бути заявлена в межах строку, встановленого пунктом 102.5 статті 102 Податкового кодексу України (далі – ПК України), тобто протягом 1095 днів. Однак ФОП ОСОБА_1 з відповідною позовною заявою звернувся вперше лише у липні 2018 року (справа № 803/1149/19) та вдруге у травні 2019 року в цій справі, хоча строк на судові оскарження заявлених до відшкодування сум ПДВ за останнім судовим рішенням закінчився у червні 2014 року.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

З огляду на підтвердження судовими рішеннями, що набрали законної сили, права позивача на отримання сум бюджетного відшкодування ПДВ у розмірі, встановленому судом, ключовим питанням у цій справі є безпосередньо строк реалізації цього права та спосіб (тобто строк і порядок) його судового захисту за правового регулювання та обставин, що склалися.

З аналізу статті 200 ПК України вбачається, що на момент виникнення спірних правовідносин ПК України визначав, що в разі виконання платником податку, який має право на отримання бюджетного відшкодування ПДВ, вимог, передбачених пунктами 200.7 та 200.8 статті 200 цього Кодексу, та підтвердження достовірності нарахування такого відшкодування контролюючим органом за результатами проведення камеральної чи документальної перевірки цей орган зобов'язаний у п'ятиденний строк після закінчення перевірки подати органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, висновок із зазначенням суми, що підлягає відшкодуванню з бюджету, який протягом п'яти операційних днів після отримання висновку контролюючого органу видає платнику податку зазначену в ньому суму бюджетного відшкодування шляхом перерахування коштів з бюджетного рахунка на поточний банківський рахунок платника податку в обслуговуючому банку.

Відповідно до пункту 200.23 статті 200 ПК України суми податку, не відшкодовані платникам протягом визначеного цією статтею строку, вважаються заборгованістю бюджету з відшкодування ПДВ. На суму такої заборгованості нараховується пеня на рівні 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, встановленої на момент виникнення пені, протягом строку її дії, включаючи день погашення.

Законами України від 24 грудня 2015 року № 909-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» (набрав чинності з 01 січня 2016 року) та від 21 грудня 2016 року № 1797-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» (набрав чинності з 01 січня 2017 року) внесено зміни до статті 200 ПК України, зокрема й щодо порядку бюджетного відшкодування ПДВ.

Так, з 01 січня 2017 року законодавчо змінено механізм реалізації права на бюджетне відшкодування: запроваджено функціонування двох різних самостійних реєстрів, а саме: Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість на підставі реєстрів заяв про повернення суми бюджетного відшкодування платникам податку, які відповідають та які не відповідають критеріям,

визначеним у пункті 200.19 статті 200 ПК України, та Тимчасового реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування, поданих до 01 лютого 2016 року, за якими станом на 01 січня 2017 року суми ПДВ не відшкодовано з бюджету.

Як установили суди попередніх інстанцій, Восьмий апеляційний адміністративний суд постановою від 25 квітня 2019 року у справі № 803/1149/18, яка набрала законної сили (у відповідній частині, що не змінена й не скасована), констатував дійсну заборгованість бюджету перед позивачем уже після описаної вище зміни порядку бюджетного відшкодування, що є визнанням з боку держави відповідних зобов'язань перед позивачем.

Отже, після закінчення процедури судового оскарження контролюючий орган зобов'язаний вчинити належні дії з реалізації актуального на час його застосування механізму бюджетного відшкодування.

Тривалий час правова система держави виходила з тієї правової позиції, що єдиним можливим способом захисту прав платника в такому випадку є зобов'язання держави в особі уповноважених нею органів виконати покладені на них законом і підзаконними актами обов'язки.

Велика Палата Верховного Суду змінила наведені підходи в постанові від 12 лютого 2019 року у справі № 826/7380/15, у якій, констатуючи недовіру існуючих механізмів бюджетного відшкодування, вказала на те, що такі способи захисту порушеного права, як зобов'язання контролюючого органу надати висновок про підтвердження заявленої платником податку суми бюджетного відшкодування або внести заяву товариства до Тимчасового реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування, не призведуть до ефективного відновлення права платника податку, та, як наслідок, визнала єдино можливим та належним способом захисту прав платника податків у таких спорах стягнення бюджетної заборгованості з ПДВ.

Водночас Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що зміна підходів у частині визначення належних способів захисту в такій категорії справ відбулась уже після спливу стверджуваного відповідачем 1095-денного строку звернення до суду. Дізнавшись про запровадження Великою Палатою Верховного Суду процесуальної можливості ефективного захисту порушеного права, позивач вчергове звернувся з позовом до суду.

Водночас з огляду на позицію ГУ ДПС у Волинській області Велика Палата Верховного Суду має перевірити застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального права і дотримання ними норм процесуального права щодо дотримання позивачем строків звернення до суду, встановлених статтею 122 КАС України та статтею 102 ПК України.

У постанові від 14 березня 2019 року у справі № 822/553/17 Верховний Суд у складі Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду зробив правовий висновок про те, що позовна вимога про стягнення пені на суму несвоечасно відшкодованого ПДВ може бути заявлена в межах строку, встановленого пунктом 102.5 статті 102

ПК України для подання заяви про відшкодування надміру сплачених грошових зобов'язань, тобто протягом 1095 днів.

У свою чергу Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в постанові від 15 лютого 2021 року у справі № 280/4452/18, керуючись вищевказаним твердженням судової палати Верховного Суду, дійшов висновку про те, що і вимога щодо стягнення заборгованості з бюджету, і вимога щодо стягнення пені, нарахованої на весь час невиконання суб'єктом владних повноважень встановленого законом обов'язку, можуть бути пред'явлені у межах 1095-денного строку, після спливу якого правовідносини стають стабільними.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від цих висновків Верховного Суду з огляду на таке.

ПК України не містить прямої норми, яка б визначала строки звернення до суду з вимогами, спрямованими на захист та відновлення порушених прав платників податків у відносинах, що виникають у зв'язку з несвоєчасним відшкодуванням ПДВ державою.

Строк давності у 1095 днів, встановлений статтею 102 ПК України, поширюється, зокрема, на право контролюючого органу щодо проведення перевірки та самостійного визначення суми грошових зобов'язань (пункт 102.1); стягнення податкового боргу (пункт 102.4); право платника податків на подання заяви про повернення надміру сплачених грошових зобов'язань або про їх відшкодування (пункт 102.5); право платника податків на оскарження в суді податкового повідомлення-рішення або іншого рішення контролюючого органу (пункт 56.18 статті 56).

При цьому положення пункту 102.5 статті 102 ПК України не регулюють питань строків звернення до адміністративного суду, а встановлюють лише строк для подання платником податків заяви до контролюючого органу про повернення надміру сплачених грошових зобов'язань або про їх відшкодування у випадках, передбачених цим Кодексом.

У справі, що розглядається, відсутні підстави для врахування й положень норми пункту 56.18 статті 56 ПК України, оскільки остання, встановлюючи спеціальні строки звернення до суду, є відсильною до статті 102 цього Кодексу та регулює виключно правовідносини щодо оскарження податкового повідомлення-рішення або іншого рішення контролюючого органу.

У разі ж несвоєчасного відшкодування заборгованості з ПДВ та/або пені, нарахованої на таку заборгованість, платник, звертаючись до суду, фактично просить захистити його право на отримання зазначених коштів, які залишаються невиплаченими у зв'язку з невиконанням суб'єктом владних повноважень комплексу покладених на нього обов'язків. Відтак предметом оскарження у такому випадку є відповідна бездіяльність суб'єкта владних повноважень, а отже, положення статті 102 ПК України, до яких відсилає пункт 56.18 статті 56 цього Кодексу, застосовуватись не можуть.

Ураховуючи наведене, стаття 102 ПК України, у тому числі й пункт 102.5 цієї статті, не є тим «іншим законом», яким установлені спеціальні строки звернення до суду з вимогами, спрямованими на захист та відновлення порушених прав

платників податків у відносинах, що виникають у зв'язку з несвоєчасним відшкодуванням бюджетної заборгованості ПДВ та/або пені, нарахованої на таку заборгованість, а тому до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення частини другої статті 122 КАС України, у якій передбачено загальний шестимісячний строк звернення до адміністративного суду.

Отже, платник ПДВ може звернутися до адміністративного суду з вимогами про визнання протиправною бездіяльності суб'єкта владних повноважень з погашення заборгованості з відшкодування ПДВ та/або пені, нарахованої на таку заборгованість, протягом шести місяців з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Водночас, на переконання Великої Палати Верховного Суду, зміна правового регулювання, зміна Верховним Судом способу захисту порушеного права та підтверджені у встановленому порядку фактичні обставини щодо неможливості реалізації права особою, перелік спрямованих нею на досягнення цієї мети заходів підлягають оцінці судом за заявою позивача про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду в кожному конкретному випадку при з'ясуванні поважності причин пропуску цього строку.

Оскільки судами першої та апеляційної інстанцій не додержано норм процесуального права задля з'ясування усіх фактичних обставин справи, що мають значення для правильного її вирішення, справу слід направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 19 січня 2023 року у справі № 140/1770/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108960090>.

2.2. Господарська юрисдикція

ВП ВС відступила від власних правових висновків щодо належності до цивільної юрисдикції спорів про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства, визначивши, що спори щодо користування землями фермерського господарства, зокрема з центральним органом виконавчої влади, який реалізує політику у сфері земельних відносин, з іншими юридичними особами, мають розглядатися господарськими судами незалежно від того, чи отримувала фізична особа раніше земельну ділянку для створення фермерського господарства, і того, чи створила вона це фермерське господарство

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу заступника прокурора Харківської області на постанову Східного апеляційного господарського суду від 11 червня 2020 року і рішення Господарського суду Харківської області від 17 березня 2020 року у справі за позовом заступника керівника Дергачівської місцевої прокуратури Харківської області (далі – Прокуратура) до ОСОБА_1, Головного управління Держгеокадастру у Харківській області (далі – ГУ Держгеокадастру

у Харківській області), Фермерського господарства (далі – ФГ) «Скосогорівка» про визнання недійсним договору та повернення ділянок, за участю Прокуратури Харківської області, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Згідно з інформацією з Єдиного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців ОСОБА_1 з 18 липня 2006 року зареєстрована як фізична особа-підприємець.

ОСОБА_1 як фізичній особі відповідно до наказу ГУ Держгеокадастру у Харківській області від 16 вересня 2014 року «Про затвердження документації із землеустрою та надання земельної ділянки в оренду» надані земельні ділянки загальною площею 65,7339 га, із земель сільськогосподарського призначення державної власності для ведення фермерського господарства, розташовані за межами населених пунктів на території населених пунктів Петропавлівської та Сухинської сільських рад на території Богодухівського району Харківської області, строком на 30 (тридцять) років.

16 вересня 2014 року ОСОБА_1 та ГУ Держгеокадастру у Харківській області уклали договір оренди землі строком на 30 років.

У подальшому на земельних ділянках сільськогосподарського призначення загальною площею 65,7339 га ОСОБА_1 як засновником зареєстровано ФГ «Скосогорівка».

Звертаючись з позовом, прокурор зазначив, що для здійснення підприємницької діяльності та ведення фермерського господарства в користування ОСОБА_1 на підставі розпоряджень голови Богодухівської районної державної адміністрації вже виділялись земельні ділянки за рахунок земель державної власності, що підтверджується договорами оренди від 11 жовтня 2012 року. Тому ОСОБА_1 фактично отримала землю не для створення нового фермерського господарства, а для існування наявної юридичної особи, тобто іншої підприємницької діяльності, а земельні ділянки отримала на позаконкурсній основі в абсолютно необґрунтованих розмірах у порушення норм статей 7, 12 Закону України «Про фермерське господарство», статей 116, 118, 121, 123, 134 Земельного кодексу України (далі – ЗК України).

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Справа передана на розгляд Великої Палати Верховного Суду для відступу від її правового висновку, висловленого в постановках від 20 березня 2019 року у справі № 619/1680/17-ц, від 3 квітня 2019 року у справі № 621/2501/18, від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18, від 12 травня 2020 року у справі № 357/1180/17, де Велика Палата Верховного Суду визначила цивільну юрисдикційність земельних спорів за участю фермерських господарств у разі, якщо спір стосується виділення земельної ділянки для ведення фермерського господарства фізичній особі, яка вже реалізувала своє право на отримання у спрощеному порядку земельної ділянки для ведення фермерського господарства, створила таке фермерське господарство, а потім знову як фізична особа скористалася таким правом, звернулася до компетентного органу та отримала повторно земельну ділянку чи земельні ділянки для ведення фермерського господарства.

За висновком Великої Палати Верховного Суду при визначенні юрисдикції спору про повторне виділення фізичним особам земельних ділянок для ведення фермерського господарства слід враховувати, що до цивільної юрисдикції відносяться спори, у яких фізична особа до цього звернення вже реалізувала право на отримання земельної ділянки для ведення фермерського господарства і до звернення з новою заявою створене фермерське господарство, якому в користування передана земельна ділянка. При цьому створення чи нестворення іншого фермерського господарства на час відкриття провадження у справі не має значення.

Велика палата звернула увагу, що після одержання засновником державного акта на право власності на земельну ділянку або укладення договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб (стаття 8 Закону № 973-IV).

Тобто можливість реалізації громадянином права на створення фермерського господарства безпосередньо пов'язана з наданням (передачею) йому земельних ділянок для ведення фермерського господарства як форми підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією.

Надання (передача) фізичній особі земельних ділянок для ведення фермерського господарства є обов'язковою умовою для державної реєстрації фермерського господарства. Натомість відсутність такої реєстрації протягом розумного строку є невиконанням умов закону для отримання земельної ділянки з метою ведення фермерського господарства.

Зі змісту положень статті 12 Закону № 973-IV вбачається, що земельні ділянки, які використовуються фермерським господарством на умовах оренди, входять до складу земель фермерського господарства.

З комплексного аналізу норм статей 1, 5, 7, 8, 12 Закону № 973-IV можна зробити висновок, що після укладення договору тимчасового користування землею, у тому числі на умовах оренди, фермерське господарство мало бути зареєстроване в установленому законом порядку і з дати реєстрації набути статусу юридичної особи. З цього часу землекористувачем земельної ділянки є фермерське господарство, а не громадянин, якому вона надавалась.

Тобто земельні відносини, які є основою створення та діяльності фермерського господарства, проходять у динаміці два етапи: отримання засновником фермерського господарства права (власності або оренди) на землю як передумова створення фермерського господарства; створення фермерського господарства, внаслідок чого особу засновника заміщує фермерське господарство як землекористувач, який веде господарську діяльність на земельній ділянці.

Цей комплекс відносин є нерозривним, одне не існує без іншого в межах легітимної процедури створення фермерського господарства.

Хоча, як зазначалося вище, земельна ділянка надається фізичній особі, однак метою надання є подальше створення фермерського господарства як суб'єкта підприємництва (господарювання) з переданням цьому суб'єкту земельної ділянки.

Отже, в процесі створення фермерського господарства його засновник має обмежені правомочності щодо землі, оскільки його обов'язком є створення фермерського господарства, що і буде користувачем цієї землі.

Аналізуючи відносини щодо створення фермерського господарства і набуття ним права власності (користування) землею, можна зробити висновок, що *de jure* отримує землю фізична особа – засновник фермерського господарства, однак *de facto* він діє в інтересах створюваного ним фермерського господарства.

У спорах щодо земельних відносин при розмежуванні юрисдикції між цивільними і господарськими судами на першому місці – зміст правовідносин і вже другорядне значення надається суб'єктному складу (фізична чи юридична особа). Адже господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності як за участю юридичних осіб, так і за участю фізичних осіб-підприємців, а в певних випадках і за участю осіб, які не мають статусу суб'єкта господарювання.

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постановках Великої Палати Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 619/1680/17-ц, від 3 квітня 2019 року у справі № 621/2501/18, від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18, від 12 травня 2020 року у справі № 357/1180/17, стосовно належності до цивільної юрисдикції спорів про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства.

З метою забезпечення єдності та сталості судової практики Велика Палата Верховного Суду зазначає, що спори щодо користування землями фермерського господарства, у тому числі з центральним органом виконавчої влади, який реалізує політику у сфері земельних відносин, з іншими юридичними особами, мають розглядатися господарськими судами незалежно від того, чи отримувала фізична особа раніше земельну ділянку для створення фермерського господарства і того, чи створила вона це фермерське господарство.

Враховуючи викладене, суди попередніх інстанцій у цій справі дійшли правильного висновку про розгляд цієї справи за правилами господарського судочинства.

У справі прокурор пред'явив, зокрема, вимогу про визнання незаконним та скасування наказу ГУ Держземагентства у Харківській області, відповідачем визначив ГУ Держгеокадастру у Харківській області. Отже, в частині цієї позовної вимоги позов фактично пред'явлений державою (в особі прокурора) до неї самої (в особі ГУ Держгеокадастру у Харківській області).

Зазначене не відповідає частині першій статті 45 ГПК України, відповідно до якої сторонами в судовому процесі - позивачами і відповідачами - можуть бути особи, зазначені у статті 4 цього Кодексу. Отже, позивач і відповідач не можуть збігатися, оскільки такий збіг унеможлиблює наявність спору.

Разом з тим позивач у межах розгляду справи може посилатися, зокрема, на незаконність зазначеного наказу без заявлення вимоги про визнання його незаконними та скасування, оскільки такі рішення за умови їх невідповідності закону не зумовлюють правових наслідків, на які вони спрямовані (див. пункт 52 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11 лютого 2020 року у справі

№ 922/614/19. Подібні за змістом висновки сформульовані Великою Палатою Верховного Суду, зокрема, також у постановках від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16, від 22 січня 2020 року у справі № 910/1809/18).

Позовні вимоги про скасування рішень про реєстрацію прав оренди та суборенди у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень задоволенню не підлягають як такі, що не є належним способом захисту відповідно до правових висновків Великої Палати Верховного Суду у постановках від 4 вересня 2018 року у справі № 915/127/18, від 20 листопада 2019 року у справі № 802/1340/18-а, згідно з якими рішення суб'єкта державної реєстрації прав про державну реєстрацію прав із внесенням відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно вичерпує свою дію. Тому належним способом захисту права або інтересу позивача у такому разі не є скасування рішення суб'єкта державної реєстрації прав про державну реєстрацію прав.

При вирішенні спору про правомірність надання та використання земельної ділянки для ведення фермерського господарства застосуванню підлягає порядок, визначений статтею 7 Закону № 973-IV як спеціального щодо до статті 123 ЗК України.

За змістом статей 1, 7, 8 Закону № 973-IV заява громадянина про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства повинна містити сукупність передбачених частиною першою статті 7 цього Закону відомостей і обставин. У свою чергу, розглядаючи заяву громадянина по суті, орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування (а в разі переданого на судовий розгляд спору - суд) повинен дати оцінку обставинам і відомостям, зазначеним у заяві, перевірити доводи заявника, наведені на обґрунтування розміру земельної ділянки, з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства, у тому числі щодо наявності трудових і матеріальних ресурсів.

За наслідками зазначеної перевірки орган державної виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування повинен пересвідчитися в дійсності волевиявлення заявника, наявності в нього бажання створити фермерське господарство та спроможності вести господарство такого типу - виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих для ведення фермерського господарства.

Разом з тим відсутність належної перевірки, формальний підхід до вирішення заяви громадянина створює передумови для невинуватеного, штучного використання процедури створення фермерського господарства як спрощеного, пільгового порядку одержання іншими приватними суб'єктами в користування земель державної чи комунальної власності поза передбаченою законом обов'язковою процедурою - без проведення земельних торгів.

У справі, яка переглядається, прокурор визначив незаконне, на його думку, надання фізичній особі ОСОБА_1 земельних ділянок в оренду для ведення фермерського господарства, про що свідчить факт її повторного звернення для отримання земельної ділянки у спрощеному порядку з метою обходу обов'язкової процедури - земельних торгів. При цьому прокурор надавав лист ГУ

Держеокадастру у Харківській області з інформацією про те, що ОСОБА_1 упродовж 2010 - 2016 років уже було створено 7 фермерських господарств, а в її користуванні перебуває більше 10-ти земельних ділянок з цільовим призначенням - для ведення фермерського господарства.

Однак суди попередніх інстанцій наведені доводи прокурора не врахували та відповідні докази не дослідили, разом з цим судам слід було перевірити належним чином всі обставини, зокрема й щодо підстав і порядку отримання відповідачкою земельних ділянок в оренду у 2012 році та створення фермерського господарства та, відповідно, пересвідчитись, чи не було звернення позивачки для отримання земельних ділянок за позаконкурсною процедурою у 2014 році повторним. Водночас з'ясування саме цих обставин є вирішальним для розгляду цієї справи по суті.

Обмежившись посиланням на відсутність прямої заборони на отримання громадянином земельної ділянки для ведення фермерського господарства повторно, суди попередніх інстанцій залишили поза увагою те, що землі фермерського господарства мають особливий статус і надаються громадянам на пільговій (позаконкурентій) основі з певною метою, а тому в кожному конкретному випадку орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування (а в разі переданого на судовий розгляд спору - суд) повинен пересвідчитися в дійсності волевиявлення заявника з метою недопущення зловживанням громадянином такими пільговими умовами.

Враховуючи викладене, судові рішення у цій справі в частині визнання недійсними договорів оренди та суборенди, скасування рішень про державну реєстрацію та зобов'язання повернути земельні ділянки слід скасувати, а справу в цій частині направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 05 жовтня 2022 року у справі № 922/1830/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108285268>.

ВП ВС підтримала правовий висновок КЦС ВС щодо застосування статті 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», визначивши, що задоволення вимоги про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності може призвести до відновлення порушених прав особи без застосування додаткових способів захисту, таких як поновлення права власності (за умови, якщо суд, задовольнивши таку позовну вимогу, вирішить тим самим спір про право, наявний між сторонами).

Скасування рішень державного реєстратора про державну реєстрацію права власності іпотекотримача на нерухоме майно, на яке було звернено стягнення за договором іпотеки, є належним способом захисту прав іпотекодавця за умови, якщо таке майно не було відчужене на користь третіх осіб. Це відновлює становище, яке існувало до прийняття державним реєстратором оспорюваного рішення, що відповідає способу захисту, передбаченому пунктом 4 частини другої статті 16 ЦК України

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу АТ «Мегабанк» на постанову Західного апеляційного господарського суду від 29 червня 2021 року та рішення Господарського суду Львівської області від 17 вересня 2020 року за позовом ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра» до АТ «Мегабанк», Приватного нотаріуса Львівського міського нотаріального округу Дерев'янка Л.М. про визнання протиправними рішень про прийняття у власність майна, визнання протиправними та скасування рішень про реєстрацію права власності в межах справи за заявою ТОВ «Львівський завод РЕМА» до ПАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра» про банкрутство, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою Господарського суду Львівської області від 03 січня 2019 року, зокрема, відкрито провадження у справі про банкрутство ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра» за заявою ТОВ «Львівський завод РЕМА». Введено мораторій на задоволення вимог кредиторів боржника – ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра» та введено процедуру розпорядження майном.

01 лютого 2019 року АТ «Мегабанк» звернувся до господарського суду із заявою з грошовими вимогами до ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра».

З вказаної заяви слідує, що між ВАТ «Іскра» та ПАТ «Мегабанк» було укладено кредитний договір від 01 лютого 2011 року, з метою забезпечення виконання зобов'язань за яким між сторонами укладено іпотечний договір та передано банку в іпотеку нерухоме майно.

Суди попередніх інстанцій встановили, що в пункті 5.2 (5.2.1) іпотечного договору передбачено іпотечне застереження (зокрема, право іпотекодержателя при зверненні стягнення на предмет іпотеки отримати на праві власності предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання).

Між ВАТ «Іскра» та ПАТ «Мегабанк» укладено кредитний договір від 06 вересня 2011 року, з метою забезпечення виконання зобов'язань за яким між сторонами укладено договір застави та банку передано в заставу визначене майно (перелік товарно-матеріальних цінностей наведено в договорі).

На засіданні правління АТ «Мегабанк» від 27 грудня 2019 року було вирішено, зокрема, з метою погашення кредитної заборгованості ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра» за кредитними договорами від 01 лютого 2011 року та 06 вересня 2011 року прийняти у власність з подальшою реалізацією: нерухоме майно, що є предметом іпотеки за іпотечним договором, в порядку, передбаченому статтею 37 Закону України «Про іпотеку»; рухоме майно, що є предметом застави за договором застави, в порядку, передбаченому статтею 29 Закону України від 18 листопада 2003 року № 1255-IV «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» (далі – Закон № 1255-IV).

Приватним нотаріусом Львівського міського нотаріального округу Дерев'янка Л. М. (як державним реєстратором) були прийняті рішення про державну реєстрацію права власності об'єктів нерухомого майна за АТ «Мегабанк».

Суд першої інстанції, з яким погодився і суд апеляційної інстанції, позов задовольнив частково: визнав протиправним рішення про прийняття у власність

рухомого майна, що є предметом застави; визнав протиправними та скасував рішення про реєстрацію права власності на нерухоме майно.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Задовольняючи позовну вимогу про визнання протиправним рішення АТ «Мегабанк» про прийняття у власність рухомого майна, суди попередніх інстанцій виходили з того, що однією з ознак права власності на вказане рухоме майно є його перебування на балансі відповідного власника. Отже, відповідним рішенням АТ «Мегабанк» порушило права позивача, і скасування такого рішення забезпечить ефективне поновлення порушених прав. Велика Палата Верховного Суду не може погодитись з наведеним з огляду на таке.

З метою звернення стягнення на предмет застави обтяжувач (заставодержатель, стягувач) повинен неухильно дотримуватись порядку дій, передбаченого спеціальним для цього виду правовідносин Законом № 1255-IV. Процедура звернення стягнення на заставлене рухоме майно передбачає активні дії заставодателя, який повинен передати предмет обтяження, якщо той перебуває у його володінні. У разі відсутності активних дій заставодателя (передачі предмета обтяження обтяжувачу) звернення стягнення на предмет обтяження відбувається на підставі рішення суду.

При цьому в силу положень частини першої статті 29 Закону № 1255-IV набуття обтяжувачем права власності на предмет обтяження неможливе без попереднього одержання ним цього предмета у володіння.

Отже, оскільки процедура звернення стягнення на предмет обтяження пов'язана з передачею рухомого майна у володіння, то якщо такої передачі не відбулось – звернення стягнення на це майно не було здійснене.

Тобто щоб підтвердити здійснення звернення стягнення на рухоме майно та набуття обтяжувачем права власності на таке майно необхідно встановити факт його передачі від позивача до АТ «Мегабанк». Такого факту суди попередніх інстанцій не встановили. Натомість у відзиві на касаційну скаргу позивач зазначає, що спірне рухоме майно знаходиться у його володінні.

Звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження відповідно до рішення АТ «Мегабанк» про прийняття у власність рухомого майна не відповідає процедурі позасудового порядку звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження, встановленій Законом № 1255-IV.

На підставі викладеного Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що АТ «Мегабанк» не звернуло стягнення на рухоме майно, що є предметом застави за договором застави. Власником цього майна є ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра». Отже, позивачем не доведено, що його права були порушені рішенням АТ «Мегабанк» про прийняття у власність рухомого майна. Як наслідок, Велика Палата Верховного Суду відмовляє у задоволенні позовної вимоги про визнання протиправним рішення АТ «Мегабанк» про прийняття у власність рухомого майна.

Також судами попередніх інстанцій встановлено, що позивач є власником нерухомого майна, яке він передав в іпотеку відповідачеві згідно з іпотечним договором.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що АТ «Мегабанк» порушило право власності позивача, здійснивши неправомірне звернення стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором.

Ухвалою Господарського суду Львівської області від 03 січня 2019 року, зокрема, відкрито провадження у справі про банкрутство ПрАТ «Львівський електроламповий завод «Іскра».

У частині шостій статті 41 КУзПБ закріплено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

З огляду на положення процесуального закону, у справах позовного провадження господарський суд, здійснюючи правосуддя, зв'язаний принципами диспозитивності та змагальності сторін, водночас у справах про банкрутство поряд з іншими принципами правового регулювання відносин неплатоспроможності суттєве значення має принцип судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства.

У межах дотримання наведеного принципу з відкриттям провадження у справі про неплатоспроможність боржника, з огляду на мету та цілі КУзПБ, такими, що відповідають положенням чинного законодавства України, можна вважати лише ті дії обтяжувача щодо звернення стягнення на майно боржника, які були дозволені (санкціоновані) судовим рішенням (ухвалою суду) в межах справи про банкрутство.

Отже, Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій з приводу того, що АТ «Мегабанк» порушило право власності позивача, здійснивши неправомірне звернення стягнення на предмет іпотеки за іпотечним договором, виходячи при цьому з мотивів, наведених вище.

Відповідач вчинив дії, спрямовані на набуття права власності на нерухоме майно в позасудовому порядку на підставі іпотечного договору, укладеного з позивачем. Державний реєстратор у встановленому Законом України від 01 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон № 1952-IV) порядку здійснив реєстраційну дію (виконав визначену законом технічну функцію) щодо державної реєстрації права власності на нерухоме майно за відповідачем.

Позивач звернувся до суду з позовом про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності на нерухоме майно за відповідачем. Відповідач вважає такий спосіб захисту неналежним.

У частині третій статті 37 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на момент звернення з позовом) встановлено, що право власності іпотекодержателя на предмет іпотеки виникає з моменту державної реєстрації права власності іпотекодержателя на предмет іпотеки на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя чи відповідного застереження в іпотечному договорі.

Отже, державна реєстрація права власності на спірне нерухоме майно за АТ «Мегабанк» - це офіційне визнання та підтвердження державою факту набуття права власності на таке майно за АТ «Мегабанк» та водночас елемент позасудової процедури звернення стягнення на предмет іпотеки. Внаслідок цього право позивача було порушено та між сторонами виник спір про право цивільне.

Судом першої інстанції було встановлено, що спірне нерухоме майно не відчужувалось третім особам. На момент звернення позивача з позовом та розгляду справи судом першої інстанції право власності на спірне нерухоме майно було зареєстровано за АТ «Мегабанк».

Судом також було встановлено, що підставою виникнення у АТ «Мегабанк» права власності на кожен із об'єктів спірного нерухомого майна є іпотечний договір. Іпотекодавцем за цим договором є позивач, а іпотекодержателем – АТ «Мегабанк».

Тобто між позивачем та АТ «Мегабанк» наявні договірні відносини (іпотечний договір), які регулюють звернення стягнення на спірне нерухоме майно. АТ «Мегабанк» звернув стягнення на спірне нерухоме майно на підставі зазначеного договору.

Зважаючи на обставини цієї справи, які існували на момент звернення позивача з позовом та прийняття рішення судом першої інстанції, для захисту порушеного права власності позивача необхідно відновити становище, яке існувало до порушення. Вказане відповідає способу захисту, передбаченому пунктом 4 частини другої статті 16 ЦК України.

Відповідно до частини четвертої статті 37 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на момент звернення з позовом) рішення про реєстрацію права власності іпотекодержателя на нерухоме майно, що є предметом іпотеки, може бути оскаржено іпотекодавцем у суді.

Оскільки порушення права власності позивача відбулось у результаті державної реєстрації права власності на спірне нерухоме майно за АТ «Мегабанк», заявлені ним позовні вимоги про скасування рішень державного реєстратора про державну реєстрацію прав опосередковують відновлення становища, яке існувало до порушення.

Отже, враховуючи обставини конкретної справи та за умови, якщо правовідносини між сторонами щодо спірного нерухомого майна мають договірний характер та таке майно не було відчужено до третіх осіб, вимога про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав на нерухоме майно не може бути розцінена судами як неналежний спосіб захисту. Задоволення такого позову призводить до внесення державним реєстратором до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про речове право позивача на спірне нерухоме майно. Це відновлює становище, яке існувало до прийняття державним реєстратором оспорюваного рішення. Зазначене відповідає способу захисту, передбаченому пунктом 4 частини другої статті 16 ЦК України.

Слід ще раз звернути увагу, що судові рішення про задоволення позовних вимог про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав є підставою для державної реєстрації права власності за позивачем тільки за умови, що на час вчинення реєстраційної дії право власності зареєстроване за відповідачем, а не за іншою особою.

В абзаці третьому частини третьої статті 26 Закону № 1952-IV (у редакції, чинній на момент звернення з позовом), зокрема, встановлювалося, що ухвалення судом рішення про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав допускається виключно з одночасним визнанням, зміною чи припиненням цим

рішенням речових прав, зареєстрованих відповідно до законодавства (за наявності таких прав).

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що зазначене положення закону обумовлено тим, що суд вирішує спір про право. Скасування державної реєстрації речових прав повинно бути пов'язано з підставою для проведення такої реєстрації, з одночасним визнанням того, хто набуватиме це право. Сама по собі державна реєстрація не є окремою підставою набуття особою права власності, а є офіційним засвідченням державою набуття особою права власності.

Під час розгляду справ цієї категорії суд повинен надати оцінку всім обставинам, які мали місце при зверненні стягнення на іпотечне майно. Тим самим суд визначає: (а) неправомірність дій особи, яка зазначена у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно як власник (адже саме ці дії призвели до внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно цих відомостей); (б) тим самим суд констатує, що ці дії не були здатні призвести до набуття права власності особою, яка позначена в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно як власник, а тому (в) в цієї особи відсутнє право власності, а отже (г) право власності належить позивачеві (якщо позивач доведе всі наведені вище обставини).

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що положення абзацу третього частини третьої статті 26 Закону № 1952-IV (у редакції, чинній на момент звернення з позовом) адресовані насамперед суду, який, задовольняючи позов, зокрема, про скасування рішення державного реєстратора, має чітко визначитися з тим, кому саме і яке речове право внаслідок задоволення такого позову належить.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що з урахуванням конкретних обставин справи та положень абзаців другого та третього частини третьої статті 26 Закону № 1952-IV задоволення вимоги про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності може призвести до відновлення порушених прав особи без застосування додаткових способів захисту, таких як поновлення права власності (за умови, якщо суд, задовольнивши таку позовну вимогу, вирішить тим самим спір про право, наявний між сторонами).

На підставі викладеного Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для відступу від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 жовтня 2021 року у справі № 545/1883/20, про те, що задоволення вимоги про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності призведе до відновлення порушених прав позивача і не потребує для застосування додаткових способів захисту, таких як поновлення права власності.

Абзацом другим частини третьої статті 26 Закону № 1952-IV (у чинній нині редакції) передбачено, що якщо відповідним судовим рішенням також визнаються речові права, одночасно з державною реєстрацією припинення речових прав проводиться державна реєстрація набуття відповідних прав.

Чинне нині положення абзацу третього частини третьої статті 26 Закону № 1952-IV також містить пряму вказівку на те, що у разі скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав на підставі судового

рішення, що мало наслідком державну реєстрацію зміни, припинення речових прав, обтяжень речових прав, відповідні права чи обтяження повертаються у стан, що існував до відповідної державної реєстрації, шляхом державної реєстрації змін чи набуття таких речових прав, обтяжень речових прав.

Отже, якщо суд дійшов висновку, що право власності позивача було порушено та підлягає поновленню, державний реєстратор повинен одночасно з державною реєстрацією припинення права власності відповідача на відповідне нерухоме майно провести державну реєстрацію набуття права власності на спірне нерухоме майно за позивачем.

При цьому, в силу положень абзацу першого частини третьої статті 26 Закону № 1952-IV, відомості про право власності відповідача з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно не вилучаються. Задоволення позову є підставою для вчинення державним реєстратором нової реєстраційної дії - внесення відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно на підставі судового рішення.

Велика Палата Верховного Суду звернула увагу, що у касаційній скарзі АТ «Мегабанк» зазначає, що станом на час розгляду справи в суді апеляційної інстанції власником нерухомого майна (що є предметом іпотеки за іпотечним договором) є ТОВ «ЛЮКС ЛТД ГРУПП». Копії витягів з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності наявні в матеріалах справи.

Отже, у випадку подальшого відчуження АТ «Мегабанк» нерухомого майна (що є предметом іпотеки за іпотечним договором) скасування рішень про державну реєстрацію права власності не зможе забезпечити поновлення порушених прав позивача на відповідне нерухоме майно. Більше того, за наявних обставин, задоволення такого позову може призвести до порушення прав іншої особи – набувача майна. Отже, у позові у цій частині слід відмовити.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 21 грудня 2022 року у справі № 914/2350/18 (914/608/20) можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108480607>.

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо порядку витребування майна, яке було продане від імені третьої особи на аукціоні у процедурі банкрутства, визначивши, що продаж майна боржника під час процедури банкрутства не є продажем у порядку, встановленому для виконання судових рішень, порядок виконання яких визначається Законом України «Про виконавче провадження». Для витребування майна від набувача не потрібно визнавати недійсним аукціон з продажу майна боржника в процедурі банкрутства, у тому числі в разі якщо перший з договорів, предметом яких було відчуження спірного майна до набуття боржником відповідного права власності на нього, визнано недійсним

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 12 жовтня 2020 року у справі за заявою ПП «Мілітарі» про визнання банкрутом, за заявою

ОСОБА_1 про визнання недійсними результатів аукціону, протоколу, акта, договору купівлі-продажу майна банкрута на аукціоні, свідоцтва про право власності, скасування державної реєстрації права власності, визнання права власності та здійснення державної реєстрації, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Господарський суд Запорізької області постановою від 13 червня 2019 року визнав банкрутом ПП «Мілітарі» в порядку статті 95 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство), відкрив ліквідаційну процедуру, призначив ліквідатором голову ліквідаційної комісії.

Під час проведення ліквідаційної процедури ліквідатор виявив та включив до ліквідаційної маси як нерухоме майно, яке належить ПП «Мілітарі», квартиру АДРЕСА_1.

За результатом проведеного аукціону з продажу майна банкрута квартиру реалізовано за ціною 4 590 000,00 грн переможцю аукціону ОСОБА_2, про що складений протокол про проведення аукціону від 29 липня 2019 року.

Господарський суд Запорізької області ухвалою від 11 вересня 2019 року затвердив звіт ліквідатора, реєстр вимог кредиторів та ліквідаційний баланс банкрута, ліквідував ПП «Мілітарі» та закриття провадження у справі.

Центральний апеляційний господарський суд залучив до участі у справі про банкрутство ПП «Мілітарі» ОСОБА_1; ухвалу Господарського суду Запорізької області від 11 вересня 2019 року скасував, а справу передав на розгляд до Господарського суду Запорізької області на стадію ліквідаційної процедури.

Звертаючись до суду, ОСОБА_1 зазначила, що реалізована квартира перебувала у її власності і вибула в подальшому з її власності незаконно поза її волею, на підставі підроблених документів. Тому спірна квартира не могла бути включена до ліквідаційної маси банкрута та реалізована у межах справи про банкрутство, а її продаж порушує права та законні інтереси ОСОБА_1.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд, зокрема, виснував, що обраний позивачкою спосіб захисту порушеного права у спірних правовідносинах не є ефективним. Відтак, позивачка, як попередній власник майна, мала звернутися з відповідним позовом в порядку статті 388 ЦК України про витребування спірного майна у кінцевого набувача.

Натомість позивачка зазначила, що частиною другою статті 388 ЦК України унормовано, що майно не може бути витребувано від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень, тож, вона позбавлена можливості скористатись таким способом захисту, як витребування нерухомого майна із чужого володіння шляхом пред'явлення віндикаційного позову до ОСОБА_2, який набув цю нерухомість у порядку виконання судового рішення.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Великій Палаті Верховного Суду належить, зокрема, вирішити, чи є ефективними у спірних правовідносинах такі способи захисту, які заявниця обрала для захисту свого права: про визнання недійсними результатів аукціону, протоколу про проведення

аукціону, акта про передання права власності, договору купівлі-продажу та свідоцтва про право власності.

Щодо вимог про визнання недійсними результатів аукціону та спірного договору Велика Палата Верховного Суду зазначила, що за частиною першою статті 49 Закону про банкрутство (чинного на час реалізації спірного майна) продаж майна боржника в провадженні у справі про банкрутство здійснюється у порядку, встановленому цим Законом, шляхом проведення торгів у формі аукціону, за винятком майна, продаж якого відповідно до законодавства України здійснюється шляхом проведення закритих торгів.

Відповідно до частини третьої статті 55 Закону про банкрутство результати аукціону, проведеного з порушенням вимог закону, можуть бути визнані в судовому порядку недійсними.

Стала судова практика Верховного Суду відносить до підстав для визнання в судовому порядку аукціону та результатів аукціону недійсними порушення встановлених законодавством правил проведення аукціону, визначених Законом про банкрутство, які визначають процедуру підготовки та проведення аукціону; правил, які регулюють сам порядок проведення аукціону; правил, які стосуються оформлення кінцевих результатів аукціону.

Установлення відповідним судовим рішенням незаконності аукціону (порушення порядку його організації та проведення) невідворотно викликає необхідність його повторного проведення у справі про банкрутство з метою реалізації майна боржника, якщо воно не було передане покупцю або було витребуване на користь боржника. Тому визнання недійсними результатів аукціону (та, відповідно, укладених за цими результатами договорів) не відновить прав заявниці на спірне майно.

Визнання правочину недійсним не з метою домогтися відновлення власного порушеного права (та/або інтересу) у спосіб реституції, що застосовується між сторонами такого правочину, а з метою створити підстави для подальшого звернення з іншим позовом або преюдиційну обставину чи доказ для іншого судового провадження суперечать завданням господарського (цивільного) судочинства, наведеним у частині першій статті 2 ГПК України (частині першій статті 2 ЦПК України).

З урахуванням наведеного Велика Палата Верховного Суду погоджується з тим, що визнання недійсними результатів аукціону та укладеного за їх наслідками відповідачами спірного договору не призведе до поновлення майнових прав заявниці (до введення її як власниці у володіння квартирою), що свідчить про неефективність означених способів захисту та наявність підстав для відмови в позові у цій частині.

Натомість задоволення вимоги про витребування нерухомого майна з незаконного володіння особи, за якою воно зареєстроване на праві власності, відповідає характеру спірних правовідносин і призводить до ефективного захисту прав власника. У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна із чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387 і 388 ЦК України, є неефективними (постанови

Великої Палати Верховного Суду від 7 листопада 2018 року у справі № 488/5027/14-ц (пункт 125), від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16 (пункт 146), від 2 липня 2019 року у справі № 48/340 (пункт 6.43), від 28 січня 2020 року у справі № 50/311-6 (пункт 92), від 16 червня 2020 року у справі № 372/266/15-ц (пункт 44)).

Заявниця також просила визнати недійсними спірні свідоцтво, протокол і акт. Велика Палата Верховного Суду вважає, що суд апеляційної інстанції правильно відмовив у задоволенні цих вимог, але з таких мотивів.

Велика Палата Верховного Суду неодноразово зазначала, що власник майна з дотриманням вимог статей 387 і 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Тому не є ефективним способом захисту права власника для витребування ним свого майна із чужого незаконного володіння оспорювання не тільки відповідних рішень компетентних органів, але й договорів, інших правочинів щодо спірного майна та документів, що посвідчують відповідне право (зокрема, постанови Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 183/1617/16, від 16 червня 2020 року у справі № 372/266/15-ц).

Тому визнання недійсним свідоцтва як документа, який видав нотаріус для підтвердження права власності переможця аукціону (покупця), не захистить право та інтерес заявниці, яка стверджує про те, що є власником спірного майна. Цей документ не зумовлює переходу права власності на нерухоме майно від боржника до покупця та не породжує в останнього жодного права.

Таким чином, позовна вимога про визнання недійсним свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів не відповідає належному способу захисту у цій справі.

З огляду на те, що протокол про проведення аукціону й акт про передання права власності теж не є правовстановлюючими документами, враховуючи попередні висновки, викладені у постанові від 15 вересня 2022 року у справі № 910/12525/20 (пункт 104), Велика Палата Верховного Суду також вважає неефективними вимоги про визнання недійсними означених документів.

Велика Палата Верховного Суду звернула увагу, що особливістю вирішення спорів про банкрутство є те, щовони розглядаються та вирішуються господарським судом без порушення нових справ, що узгоджується із загальною спрямованістю Закону про банкрутство, який передбачає концентрацію всіх спорів у межах справи про банкрутство задля судового контролю у межах цього провадження за діяльністю боржника, залучення всього майна боржника до ліквідаційної маси, у тому числі майна, яке безпідставно вибуло з володіння банкрута, для забезпечення повного або часткового задоволення вимог кредиторів та проведення інших заходів, метою яких є повне або часткове задоволення таких вимог.

Ще однією особливістю у процедурі банкрутства щодо примусового продажу майна у справі про банкрутство є те, що банкрут свою волю не виявляє, незалежно від того, хто ініціював провадження у справі про банкрутство – боржник чи кредитор (хоча воля власника майна часто може бути у такому спорі на стороні ініціатора процедури), оскільки його правосуб'єктність обмежена законом, а продаж здійснюється

арбітражним керуючим та під контролем суду. Натомість зацікавленість і в боржника, і в кредитора є спільною – реалізувати майно за найвищою ціною на аукціоні для формування ліквідної маси.

У такому контексті питання наявності (відсутності) волі власника майна у процедурі банкрутства є подібним до інших процедур відчуження майна особи з обмеженою правосуб'єктністю. Воля такої особи формується її представником, яким є спеціальний суб'єкт (арбітражний керуючий, виконавець тощо). Тому добросовісний набувач, який відплатно придбав майно у такій процедурі, не може бути позбавлений цього майна за критерієм вибуття цього майна з володіння за волею чи поза волею боржника.

Велика Палата Верховного Суду вже звертала увагу на те, що метою реалізації майна на прилюдних торгах є продаж майна за найвищою ціною внаслідок конкуренції покупців; для успішної конкуренції покупців необхідно, щоб добросовісні покупці були впевнені в тому, що в разі перемоги на прилюдних торгах вони отримають майно вільним від обтяжень і вимог інших осіб (постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі № 922/2416/17, пункт 7.6). Тому в разі якщо право власності належало не боржнику, а іншій особі, це не може бути протиставлене покупцю (навіть якщо майно вибуло з володіння такої особи поза її волею), але лише за умови добросовісності покупця.

Саме при вирішенні питання про витребування майна, здійснюється перевірка добросовісності набувача цього майна (у цих спірних правовідносинах – ОСОБА_2), у тому числі з'ясуванню підлягає й те, чи знав або міг знати такий набувач про недобросовісну поведінку продавця (у цих спірних правовідносинах – ПП «Мілітарі»), зокрема за наявності зв'язків із ліквідатором продавця (їхню спільну участь в діяльності інших юридичних осіб).

Судові рішення, постановлені за відсутності перевірки добросовісності / недобросовісності набувача, що суттєво як для застосування положень статей 387, 388 ЦК України, так і положень статті 1 Першого протоколу до Конвенції, не можуть вважатися такими, що відповідають вимозі законності втручання у право мирного володіння майном.

Згідно із частиною другою статті 388 ЦК України майно не може бути витребувано від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Не може вважатися добросовісною особа, яка набула майно на прилюдних торгах, якщо вона знала чи могла знати про порушення порядку реалізації майна або знала чи могла знати про набуття нею майна всупереч закону, зокрема пов'язана особа (див. близькі за змістом висновки у постановках Великої Палати Верховного Суду від 22 червня 2021 року у справі № 200/606/18 (пункт 61), від 6 липня 2022 року у справі № 914/2618/16 (пункт 55)).

Від недобросовісного набувача майно може бути витребувано у всіх випадках відповідно до приписів статті 387 ЦК України.

Таким чином, у контексті виключної правової проблеми, вказаної Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду, Велика Палата Верховного Суду

зазначає, що продаж майна боржника під час процедури банкрутства не є продажем у порядку, встановленому для виконання судових рішень, порядок виконання яких визначається Законом України «Про виконавче провадження». Водночас за ознакою наявності (відсутності) волі боржника як власника майна у процедурі банкрутства такий продаж подібний до інших процедур відчуження майна особи з обмеженою правосуб'єктністю.

Для витребування майна від набувача не потрібно визнавати недійсним аукціон з продажу майна боржника в процедурі банкрутства, у тому числі в разі якщо перший з договорів, предметом яких було відчуження спірного майна до набуття боржником відповідного права власності на нього, визнано недійсним.

Ураховуючи висновки, наведені вище в цій постанові, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від правової позиції, викладеної у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 червня 2018 року у справі № 201/15400/16-ц у частині висновків щодо неможливості застосування власником для ефективного захисту свого права на мирне володіння майном вимоги про витребування майна після його реалізації від імені третьої особи на аукціоні у процедурі банкрутства, якщо публічні торги не були визнані недійсними.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 21 вересня 2022 року у справі № 908/976/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930841>.

2.3. Цивільна юрисдикція

ВП ВС відступила від правового висновку КАС ВС щодо переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання в разі повернення його без прийняття, визначивши, що повернення виконавчого документа без прийняття до виконання з підстав, визначених у частині четвертій статті 4 та частині третій статті 5 Закону України «Про виконавче провадження», не перериває строк пред'явлення такого документа до виконання

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за скаргою ОСОБА_1 на дії приватної виконавиці виконавчого округу Дніпропетровської області, заінтересована особа – АТ «Альфа-Банк» (далі – стягувач), за касаційною скаргою стягувача на ухвалу Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 1 листопада 2021 року і постанову Дніпровського апеляційного суду від 5 квітня 2022 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

30 жовтня 2015 року Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська у справі ухвалив заочне рішення, згідно з яким стягнув зі скаржника заборгованість за договором про іпотечний кредит.

27 травня 2016 року Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська видав виконавчий лист. Того ж дня стягувач його пред'явив до примусового виконання до Жовтневого відділу державної виконавчої служби м. Дніпропетровська Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області. Старший державний виконавець відкрив виконавче провадження № 52177269.

3 листопада 2016 року цей виконавець прийняв постанову про повернення виконавчого документа стягувачеві на підставі відповідної заяви останнього. Зазначив, що виконавчий документ можна повторно пред'явити для виконання до 3 листопада 2019 року.

25 липня 2019 року приватна виконавиця повернула виконавчий лист стягувачеві без прийняття до виконання на підставі пункту 2 частини третьої статті 5 Закону № 1404-VIII.

21 вересня 2021 року інша приватна виконавиця відкрила виконавче провадження про примусове виконання виконавчого листа.

Боржник вважав, що приватна виконавиця не могла відкрити виконавче провадження через сплив строку пред'явлення виконавчого листа до виконання. Тому звернувся до суду зі скаргою. Просив, зокрема, визнати неправомірними дії виконавиці з відкриття виконавчого провадження. Стверджував, що повернення виконавчого документа без прийняття до виконання не перериває строк його пред'явлення до виконання.

Суди першої й апеляційної інстанцій погодилися зі скаржником. Виснували, що перебіг строку пред'явлення виконавчого документа до виконання переривається тільки у разі звернення із заявою про примусове виконання виконавчого документа, яке відповідає вимогам щодо форми, змісту виконавчого документа, суб'єкта його виконання тощо.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Виконавчі документи можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, за якими стягувачем є держава або державний орган, які можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох місяців (частина перша статті 12 Закону № 1404-VIII).

Виконавчі документи, видані до набрання чинності цим Законом, пред'являються до виконання у строки, встановлені цим Законом (пункт 5 Розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1404-VIII, який набрав чинності 5 жовтня 2016 року).

Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська видав виконавчий лист 27 травня 2016 року. Тому строк пред'явлення його до виконання, який не сплив на час набрання чинності Законом № 1404-VIII, слід рахувати згідно з цим Законом.

Строки пред'явлення виконавчого документа до виконання перериваються у разі: 1) пред'явлення виконавчого документа до виконання; 2) надання судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, відстрочки або розстрочки виконання рішення (частина четверта статті 12 Закону № 1404-VIII).

У разі повернення виконавчого документа стягувачу у зв'язку з неможливістю в повному обсязі або частково виконати рішення строк пред'явлення такого документа

до виконання після переривання встановлюється з дня його повернення, а в разі повернення виконавчого документа у зв'язку із встановленою законом заборонаю щодо звернення стягнення на майно чи кошти боржника, а також проведення інших виконавчих дій стосовно боржника – з дня закінчення строку дії відповідної заборони (частина п'ята статті 12 Закону № 1404-VIII).

Підстави повернення виконавчого документа стягувачеві визначені у частині першій статті 37 Закону № 1404-VIII.

Повернення виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених цією статтею, не позбавляє його права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання протягом строків, встановлених статтею 12 цього Закону (частина п'ята статті 37 Закону № 1404-VIII у редакції, чинній до 5 серпня 2021 року).

Стягувач вважає, що згідно з практикою Верховного Суду Закон № 1404-VIII не виключає і не обмежує переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання у разі повернення його стягувачеві з інших підстав, ніж визначені у частині першій статті 37. Велика Палата Верховного Суду з таким аргументом не погоджується та зауважує, що з огляду на наведені приписи саме у випадках, визначених частиною першою статті 37 Закону № 1404-VIII для повернення виконавчого документа стягувачеві, застосовні приписи статті 12 цього Закону щодо переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Підстави повернення виконавчого документа стягувачу без прийняття до виконання визначені у частині четвертій статті 4 та у частині третій статті 5 Закону № 1404-VIII.

Приватна виконавиця 25 липня 2019 року повернула виконавчий лист стягувачеві без прийняття до виконання на підставі пункту 2 частини третьої статті 5 Закону № 1404-VIII. Згідно з цим приписом приватний виконавець має право повернути виконавчий документ стягувачу без прийняття до виконання «в інших випадках, передбачених законом».

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що приписи законодавства для ефективності їхнього застосування слід тлумачити з урахуванням вимоги розумності (розсудливості). У випадку повернення виконавчого документа стягувачеві без прийняття до виконання можливість переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання зазначеній вимозі не відповідає. Вочевидь, нерозумно застосовувати інститут переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, коли виконавчий документ був повернутий стягувачеві без прийняття до виконання, зокрема, через пропуск встановленого законом строку пред'явлення цього документа до виконання (пункт 2 частини четвертої статті 4 Закону № 1404-VIII), коли виконавчий документ не відповідає вимогам, передбаченим статтею 4 Закону № 1404-VIII (пункт 6 частини четвертої цієї статті); коли його пред'явлено не за місцем виконання або не за підвідомчістю (пункт 10 частини четвертої статті 4 Закону № 1404-VIII).

Отже, приписи частини четвертої статті 4 та пунктів 1 і 2 частини третьої статті 5 Закону № 1404-VIII щодо повернення виконавчого документа стягувачеві без прийняття до виконання не передбачають можливості застосування приписів

статті 12 цього Закону стосовно переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

З огляду на висновки, наведені у цій постанові, з метою узгодження практики різних підрозділів Верховного Суду щодо застосування положень Закону № 1404-VIII про переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, викладеного у постанові від 22 вересня 2021 року у справі № 240/10258/19, про те, що повернення виконавчого документа без прийняття до виконання перериває строк його пред'явлення до виконання і не позбавляє стягувача права на повторне пред'явлення виконавчого документа до виконання у межах строку, встановленого статтею 12 Закону № 1404-VIII. Такий відступ узгоджується з висновком про те, що у випадку повернення стягувачеві виконавчого документа без прийняття до виконання строк пред'явлення виконавчого документа до виконання не переривається.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 жовтня 2022 року у справі № 201/13239/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930839>.

ВП ВС відступила від правового висновку КАС ВС щодо повторної сплати судового збору в разі передачі справи до іншого суду за належною підсудністю, визначивши, що судовий збір є сплаченим з моменту зарахування до спеціального фонду Державного бюджету України і в разі направлення справи за підсудністю суду, який отримав справу, не має права вимагати повторної сплати судового збору за місцем розгляду справи. Перерозподіл сплачених коштів може здійснюватися ДСА України у визначеному нею порядку або в порядку, визначеному іншим компетентним органом держави

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Сімпл Мані», Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Європейська агенція з повернення боргів» про визнання договору факторингу частково недійсним, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 звернувся з позовом до ТОВ «Сімпл Мані», ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» про визнання договору факторингу частково недійсним та просив витребувати у відповідачів оригінали примірників договору факторингу, акта приймання-передачі інформації згідно з реєстром боржників в електронному виді за договором факторингу та витягом з Реєстру боржників до договору факторингу.

Ухвалою Шацького районного суду Волинської області від 17 лютого 2021 року цивільну справу направлено за підсудністю до Шевченківського районного суду м. Києва.

25 червня 2021 року своєю ухвалою Шевченківський районний суд м. Києва вказав позовну заяву залишив без руху, надавши позивачу строк для усунення недоліків, оскільки при подачі позовної заяви ОСОБА_1 не додержано вимог до позовної заяви, викладених у статтях 95, 175 - 177 ЦПК України. А саме - ним не надано належним чином засвідчені копії документів, що додаються до позовної заяви, для суду та інших учасників справи і не сплачено судовий збір у розмірі 908 грн за реквізитами для сплати судового збору за подання заяв до Шевченківського районного суду м. Києва.

Суд першої інстанції зазначив, що, як убачається з матеріалів справи, при подачі позовної заяви ОСОБА_1 сплачено судовий збір за подання позову в розмірі, передбаченому Законом України «Про судовий збір», проте останній зараховано на рахунок Шацького районного суду Волинської області, тоді як справа розглядається Шевченківським районним судом м. Києва. На думку суду, це суперечить положенням статті 9 Закону України «Про судовий збір».

10 серпня 2021 року ОСОБА_1 подав до Шевченківського районного суду м. Києва заяву про усунення недоліків, у якій просив, зокрема, відкрити провадження у справі та вказував, що, подавши позов до Шацького районного суду Волинської області, він сплатив судовий збір за платіжними реквізитами цього суду, а ні ЦПК України, ні Закон України «Про судовий збір» не передбачають повторної сплати судового збору, якщо він був сплачений при подачі позовної заяви.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, позовну заяву повернув як неподану згідно з частиною третьою статті 185 ЦПК України, зазначивши, зокрема, що скаржник ОСОБА_1 не надав належним чином засвідчені копії документів для суду, що зазначені в пунктах 2-4 додатків до заяви про усунення недоліків, та не сплатив судовий збір.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

На розгляд Великої Палати Верховного Суду поставлене питання: чи має суд право вимагати повторної сплати судового збору за місцем розгляду справи з урахуванням того, що позивач не позбавлений можливості повернути помилково сплачений судовий збір, у зв'язку з порушенням правил підсудності, на підставі абзацу 1 пункту 5 Порядку повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України 03 вересня 2013 року № 787, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 вересня 2013 року за № 1650/24182 (далі - Порядок № 787).

Судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат (стаття 1 Закону України «Про судовий збір»).

Відтак держава ставить сплату судового збору як передумову звернення до суду, а тому й судовий збір повинен бути сплачений до подачі позовної заяви в суд.

Позивач (заявник, скаржник) виконує свій обов'язок щодо сплати судового збору в момент зарахування визначеної Законом України «Про судовий збір» суми до спеціального фонду Державного бюджету України.

Співвідношення принципу доступу до правосуддя та обов'язку сплати судового збору під час звернення до суду вимагає від суду тлумачити будь-які обов'язки зі сплати судового збору так, щоб жодним чином не ускладнити їх виконання позивачем (заявником, скаржником).

За загальним правилом позовні заяви подаються за місцем розташування відповідача (стаття 26 ЦПК України).

Однак суд може й не погодитись з вибором позивачем підсудності справи, в такому випадку він повинен передати справу на розгляд іншому суду (стаття 31 ЦПК України) та самостійно направити у цей суд матеріали справи. При цьому виправданим є таке направлення до початку здійснення будь-яких інших процесуальних дій, у тому числі в частині перевірки дотримання вимог процесуального закону до форми та змісту позовної заяви та доданих до неї додатків.

У частині четвертій статті 177 ЦПК України зазначено, що до позовної заяви додаються документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Стаття 9 Закону України «Про судовий збір» встановлює, що судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України. Суд перед відкриттям (порушенням) провадження у справі, прийняттям до розгляду заяв (скарг) перевіряє зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України.

Зарахування коштів до Державного бюджету України свідчить про те, що з моменту їх зарахування вони стають коштами дохідної частини Державного бюджету України, однак повинні витратитись на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади. При цьому, виходячи зі змісту зазначеної норми, законодавство не визначає, що кошти державного бюджету, які зараховані до Державного бюджету за розгляд певної справи певним судом, повинні витратитись лише на функціонування цього суду.

Відтак, виходячи з аналізу зазначеного законодавства, немає підстав вважати, що судовий збір при передачі справи за підсудністю іншому суду повинен сплачуватись повторно на рахунок того суду, де справа розглядається фактично. Перерозподіл сплачених коштів може здійснюватися ДСА України у визначеному нею порядку або у порядку, визначеному іншим компетентним органом держави.

Виходячи з термінології Порядку № 787 кошти судового збору, що сплачені позивачем на рахунок певного суду, вважаючи, що справа підсудна саме цьому суду, не відносяться до коштів, які повертаються на підставі цього порядку, за винятком випадків, коли судовий збір на рахунок суду, що передав справу за підсудністю до іншого суду, сплачено у більшому розмірі, а саме у розмірі, що перевищує розмір судового збору, встановленого законом.

Отже, судовий збір є сплаченим з моменту зарахування до спеціального фонду Державного бюджету України, і суд, який отримав справу у випадку направлення справи за підсудністю, не має права вимагати повторної сплати судового збору за місцем розгляду справи.

З огляду на правову позицію, яку висловила Велика Палата Верховного Суду у справі, що переглядається, є підстави для відступу від такого висновку, висловленого у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24 вересня 2018 року у справі № 805/168/18-а, щодо того, що при передачі справи до іншого суду за підсудністю судовий збір підлягає сплаті на рахунок того суду, який фактично розглядає справу, а повернення вже сплаченого судового збору здійснюється відповідно до абзацу 2 пункту 5 розділу I Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 03 вересня 2013 № 787 (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин).

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що оскаржувана ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 27 серпня 2021 року не відповідає положенням процесуального законодавства та підлягала скасуванню.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 18 січня 2023 року у справі № 170/129/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046337>.

3. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції

3.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку господарського судочинства

Спір за позовом голови правління АТ «КБ «Приватбанк» про визнання незаконним та скасування рішення первинної профспілкової організації АТ «КБ «Приватбанк» щодо направлення наглядовій раді банку письмової вимоги про розірвання трудового договору (звільнення) з головою правління пов'язаний з діяльністю банку та управлінням ним, а тому підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Первинної профспілкової організації співробітників Акціонерного товариства «Комерційний банк «Приватбанк» на рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 08 вересня 2020 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 09 лютого 2021 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до Первинної профспілкової організації співробітників Акціонерного товариства «Комерційний банк «Приватбанк» про визнання незаконним та скасування рішення комітету профспілкової організації, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

13 червня 2019 року головою правління АТ «КБ «Приватбанк» ОСОБА_1 виданий наказ про тимчасове, на час проведення службового розслідування, відсторонення ОСОБА_3 від виконання посадових обов'язків та покладення його службових обов'язків на іншу особу.

08 січня 2020 року на засіданні комітету ППОС АТ «КБ «Приватбанк» прийнято рішення про направлення наглядовій раді АТ «КБ «Приватбанк» письмової вимоги про розірвання трудового договору (звільнення) з головою правління банку ОСОБА_1 з підстав порушення позивачем законодавства про працю.

У той же день за наслідками прийняття оскаржуваного рішення на адресу наглядової ради банку профспілкою направлено вимогу про розірвання трудового договору з головою правління банку ОСОБА_1 у порядку статті 33 Закону України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (далі – Закон № 1045-XIV) та статті 45 КЗпП України.

ОСОБА_1 звернувся до суду у порядку цивільного судочинства, оскільки вважав, що оскаржуване рішення ППОС АТ «КБ «Приватбанк» від 08 січня 2020 року є протиправним.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Розірвання трудового договору з керівником підприємства, установи, організації на вимогу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) передбачено у статті 45 КЗпП України та статті 33 Закону № 1045-XIV.

Разом з тим правове регулювання питання розірвання трудового договору з керівником підприємства, установи, організації за своєю правовою природою, предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від звільнення у результаті припинення трудових правовідносин.

Реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цього об'єднання стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством. Хоча такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки і в межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини.

АТ «КБ «Приватбанк» утворене відповідно до установчого договору від 06 липня 2000 року та на підставі рішення установчих зборів акціонерів від 06 липня 2000 року реорганізоване шляхом зміни організаційно-правової форми у Закрите акціонерне товариство «Комерційний банк «Приватбанк». Рішенням загальних зборів акціонерів від 30 квітня 2009 року було змінено тип банку на Публічне акціонерне товариство «Комерційний банк «Приватбанк».

З 21 грудня 2016 року єдиним акціонером банку, якому належить 100 відсотків акцій статутного капіталу банку, є держава. Функції з управління корпоративними правами держави, функції вищого органу в банку здійснює Кабінет Міністрів України.

10 січня 2018 року наглядова рада АТ «КБ «Приватбанк» призначила ОСОБА_1 його головою правління.

Повноваження члена виконавчого органу припиняються за рішенням наглядової ради, якщо статутом товариства це питання не віднесено до компетенції загальних зборів. Підстави припинення повноважень голови та/або члена виконавчого органу встановлюються законом, статутом товариства, а також контрактом, укладеним з головою та/або членом виконавчого органу (абзаци другий і третій частини першої статті 61 Закону № 514-VI).

Отже, підстави припинення повноважень голови правління акціонерного товариства (звільнення) можуть бути визначені не тільки у контракті, але й у законі.

Підставою розірвання трудового договору є, зокрема, порушення керівником підприємства, установи, організації законодавства про працю, про колективні договори і угоди, Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Таке розірвання проводиться роботодавцем на вимогу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) (стаття 45 КЗпП України та стаття 33 Закону № 1045-XIV).

08 січня 2020 року на засіданні комітету ППОС АТ «КБ «Приватбанк» прийнято рішення про направлення наглядовій раді АТ «КБ «Приватбанк» письмової вимоги про розірвання трудового договору (звільнення) з головою правління банку ОСОБА_1, оформлене протоколом засідання профспілки від 08 січня 2020 року № 19.

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ППОС АТ «КБ «Приватбанк» про визнання незаконним та скасування рішення комітету профспілкової організації.

Отже, цей спір пов'язаний з діяльністю банку й управлінням ним. Наслідки його вирішення можуть впливати на трудові правовідносини з головою правління АТ «КБ «Приватбанк», що не змінює корпоративного характеру такого спору.

Доцільним є зберігати єдину юрисдикційну належність спорів про припинення повноважень керівника та/або членів виконавчого органу господарського товариства для формування стабільної та послідовної судової практики щодо належності таких спорів до господарської юрисдикції.

Такий висновок узгоджується з правовою позицією Великої Палати Верховного Суду, висловленою у постанові від 09 листопада 2022 року у справі № 761/25659/21 (провадження № 14-4цс22).

Суди першої та апеляційної інстанцій неправильно застосували норми процесуального права і помилково розглянули справу в порядку цивільного судочинства. З указаною вимогою позивачу необхідно було звертатися в порядку господарського судочинства.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 14 грудня 2022 року у справі № 201/909/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108226056>.

4. Вимоги, які не підлягають розгляду в судовому порядку

Повідомлення НАЗК щодо необхідності подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порядку її подання не є рішенням суб'єкта владних повноважень у розумінні статті 19 КАС України та має виключно інформаційний характер, а тому не підлягає оскарженню в судовому порядку.

Надалі на його підставі можуть прийматися відповідні рішення уповноваженими органами, а тому його оцінка, як і оцінка дій службових осіб уповноваженого органу щодо його складання, може бути надана судом під час вирішення спору щодо оскарження рішення, прийнятого з його урахуванням

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Національного агентства з питань запобігання корупції, треті особи: Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Закарпатської області, Недержавна некомерційна професійна організація «Національна асоціація адвокатів України» в особі Ради адвокатів України, Рада адвокатів Закарпатської області, в. о. керівника Управління проведення спеціальних перевірок та моніторингу способу життя Національного агентства з питань запобігання корупції Амплеев О.В., Голова Національного агентства з питань запобігання корупції Новіков О.Ф., про визнання дій протиправними за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 19 травня 2022 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 є особою, яка має право здійснювати адвокатську діяльність, що підтверджується свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю, виданим Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури Рівненської області на підставі рішення від 08 липня 2011 року.

Згідно з витягом з протоколу конференції адвокатів Закарпатської області від 18 березня 2017 року конференцією адвокатів Закарпатської області позивачку обрано членом дисциплінарної палати КДКА Закарпатської області.

27 липня 2021 року на поштову адресу позивачки, яка зазначена в Єдиному реєстрі адвокатів України, надійшло повідомлення НАЗК від 08 липня 2021 року про факт неподання нею декларації.

Вважаючи дії НАЗК щодо покладення на неї обов'язку подати декларацію в порядку, визначеному частиною першою статті 45 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» (далі – Закон № 1700-VII, в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) протиправними, позивачка звернулася до суду із цим позовом.

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У справі, яка розглядається, позивачка оскаржує дії НАЗК щодо визначення її суб'єктом декларування відповідно до Закону № 1700-VII та щодо направлення їй повідомлення від 08 липня 2021 року про неподання декларації за 2020 рік

як особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і про зобов'язання її подати таку декларацію в порядку частини першої статті 45 Закону № 1700-VII.

Порушення своїх прав та охоронюваних законом інтересів позивачка обґрунтовує тим, що направленим їй повідомленням відповідач поклав на неї обов'язок подачі декларації, який вона не повинна виконувати, що порушило її життєдіяльність, оскільки вона змушена звертатись до суду, а також були порушенні права на повагу до приватного і сімейного життя, на повагу до гідності і честі, на недоторканність ділової репутації.

Підпунктом «в» пункту 2 частини першої статті 3 Закону № 1700-VII передбачено, що особами, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої цієї статті.

Частиною першою статті 45 Закону № 1700-VII передбачено, що особи, зазначені, зокрема, у підпункті «в» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

Частиною другою статті 51-2 Закону № 1700-VII передбачено, що якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, НАЗК письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом десяти днів з дня отримання такого повідомлення подати декларацію в порядку, визначеному частиною першою статті 45 цього Закону.

27 липня 2021 року на поштову адресу позивачки, яка зазначена в Єдиному реєстрі адвокатів України, надійшло повідомлення НАЗК, зі змісту якого вбачається, що відповідно до частини другої статті 51-2 Закону №1700-VII позивачку повідомлено про факт неподання нею щорічної декларації за 2020 рік. Також звернуто увагу на те, що протягом десяти днів з дня отримання повідомлення позивачка повинна подати декларацію в порядку, визначеному частиною першою статті 45 Закону № 1700-VII.

Таким чином, вказаним повідомленням відповідач як орган, уповноважений на здійснення контролю за своєчасністю подання декларацій, лише повідомив позивачку про необхідність подачі декларації та роз'яснив їй порядок її подачі. Цим повідомленням відповідач не визначав позивачку суб'єктом декларування, як вона про це помилково стверджує. Суб'єкти декларування визначені Законом №1700- VII.

Обов'язок подання декларації або ж відсутність такого не залежить від направлення їй відповідачем повідомлення, а наявний / відсутній у силу приписів законодавства залежно від тієї обставини, чи є особа суб'єктом декларування відповідно до приписів Закону № 1700-VII.

Отже, направлене відповідачем позивачці повідомлення має виключно інформаційний характер, не є документом, який містить норми права, не може створювати нових правових норм, доповнювати чи змінювати чинне законодавство та не є остаточним документом, що зобов'язує її до вчинення будь-яких дій, а відтак не є рішенням суб'єкта владних повноважень у розумінні статті 19 КАС України.

Таким чином, оскільки направлене позивачці повідомлення не є рішенням суб'єкта владних повноважень у розумінні статті 19 КАС України та саме по собі не зумовлює виникнення будь-яких прав і обов'язків для позивачки, то оскарження дій відповідача щодо його направлення позивачці не може бути предметом самостійного розгляду в порядку адміністративного судочинства. У подальшому на його підставі можуть прийматися відповідні рішення уповноваженими органами, а тому його оцінка, як і оцінка дій службових осіб уповноваженого органу щодо його складання, може бути надана судом під час вирішення спору щодо оскарження рішення, прийнятого з його урахуванням.

При цьому Велика Палата Верховного Суду зазначає, що поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства» слід тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується як спорів, які не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, так і спорів, які взагалі не підлягають судовому розгляду.

З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що заявлена позивачкою вимога не підлягає самостійному розгляду як у порядку адміністративного судочинства, так і взагалі не підлягає судовому розгляду.

Оскільки направлене позивачці повідомлення носить виключно інформаційний характер, з його урахуванням у подальшому можуть бути прийняті відповідні рішення уповноваженими органами, то його оцінка, як і оцінка дій службових осіб уповноваженого органу щодо його складання, може бути надана належним судом під час вирішення спору щодо оскарження рішення, прийнятого з його урахуванням.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про наявність підстав для скасування рішень судів першої та апеляційної інстанцій із закриттям провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 02 лютого 2023 року у справі № 260/3380/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930843>.

5. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 11 січня 2023 року

Справа № 904/8884/21 (провадження № 12-39гс22)

Сторони: ТОВ «Магазин «Будинок радіо» до Дніпровської міської ради про визнання укладеною додаткової угоди до договору оренди землі.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку КЦС ВС, викладеного в постанові від 04 жовтня 2021 року у справі № 591/2104/20, стосовно можливості визнання укладеною додаткової угоди до договору оренди земельної ділянки за позовом, поданим у будь-який строк після закінчення договору оренди землі.

2. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 11 січня 2023 року

Справа № 911/3312/21 (провадження № 12-43гс22)

Сторони: ТОВ «Армукрземпроект» до ТОВ «Денмарк Інвест», Регіонального відділення Фонду державного майна України по Київській, Черкаській та Чернігівській областях, ФОП Кравченка О.В. про визнання результатів аукціону недійсними та застосування наслідків нікчемності правочину.

Суддя-доповідач: Катеринчук Л. Й.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає, що існує необхідність відступити від правового висновку КЦС ВС, викладеного в постановах від 05 березня 2020 року у справі № 756/5330/17, від 10 листопада 2021 року у справі № 755/1139/18, від 02 грудня 2021 року у справі № 645/396/20, від 19 травня 2022 року у справі № 824/152/21, від 19 жовтня 2022 року у справі № 210/5579/20, щодо необов'язковості призначення судового засідання з розгляду заяви про ухвалення додаткового рішення, якщо судові рішення по суті позовних вимог ухвалене в судовому засіданні.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 19 січня 2023 року

Справа № 448/362/22 (провадження № 14-113цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ТОВ «Мостиська зернова компанія», Яворівської РДА про визнання трудових відносин і відносин представництва припиненими та зобов'язання вчинити дії.

Суддя-доповідач: Гудима Д. А.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду; порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від висновку КГС ВС, викладеного в постанові від 19 січня 2022 року у справі № 911/719/21, щодо розгляду за правилами господарського судочинства вимоги фізичної особи – директора до товариства з обмеженою відповідальністю про визнання трудових відносин припиненими. Вважає, що таку вимогу треба розглядати за правилами цивільного судочинства.

4. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 19 січня 2023 року

Справа № 910/15551/20 (провадження № 12-41гс22)

Сторони: Компанія Trimcroft Services Limited до Компанії Eastcoast United Inc., Компанії Statex Corp., Компанії Newport Inc., Компанії Sayers Holdings Limited, ПрАТ «Ділові партнери», Нацкомісії з цінних паперів, Компанії Ferrexpo AG, ТОВ «Солід Дніпро», ТОВ «Основа-цінні папери», АТ «Інг Банк Україна», Мін'юсту, ПрАТ «Полтавський ГЗК» про визнання недійсним договору в частині та відновлення становища, яке існувало до порушення прав.

Суддя-доповідач: Власов Ю. Л.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, у справі наявна виключна правова проблема, що полягає в необхідності вирішення таких питань: чи можуть акції, що становлять предмет спору (віндикації), бути замінними, враховуючи те, що за значний період такі акції (іх індивідуальні ознаки) були змінені; чи свідчать обставини зміни кількості та вартості акцій про відсутність у відповідача, до якого заявлена вимога про витребування майна (віндикація), індивідуально-визначеного майна, що становить предмет спору; чи є віндикація належним способом захисту порушеного права акціонера (власника акцій) у випадку визнання недійсним договору, на підставі якого ці акції були відчужені, за умови зміни, зокрема збільшення, кількості та вартості акцій, які витребовуються, та зміни, зокрема збільшення, розміру статутного капіталу акціонерного товариства.

5. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 19 січня 2023 року

Справа № 640/22970/19 (провадження № 11-152ап22)

Сторони: ОСОБА_1 до Служби зовнішньої розвідки України про визнання протиправним та скасування рішення, поновлення на військовій службі та посаді, стягнення грошового забезпечення за час вимушеного прогулу.

Суддя-доповідач: Князєв В. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КАС ВС, існує конфлікт застосування Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» і Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України, затвердженого Указом Президента України від 17 липня 2006 року № 619/2006, в аспекті того, яку з цих норм у спірних правовідносинах вважати загальною, а яку – спеціальною.

6. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 25 січня 2023 року

Справа № 910/16820/21 (провадження № 12-44гс22)

Сторони: ТОВ «Маркс.Капітал» до Моторного (транспортного) страхового бюро України про стягнення заборгованості.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КГС ВС вважає, що існує виключна правова проблема щодо питання про те, чи є пеня, 3 % річних, інфляційні втрати основним зобов'язанням (шкодою) у розумінні цивільного законодавства та Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» та чи вважається сплата МТСБУ виплати (шкоди), регламентованої підпунктом «г» пункту 41.1 статті 41 зазначеного Закону, повним виконанням основного зобов'язання.

7. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 25 січня 2023 року

Справа № 910/19199/21 (провадження № 12-45гс22)

Сторони: ТОВ «ФК «Фінанс тім» до АТ «Альпарі банк» про визнання договору недійсним та застосування наслідків недійсності правочину.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає, що існує необхідність відступити від висновку КЦС ВС, викладеного в постанові від 02 листопада 2022 року у справі № 947/23885/19, відповідно до якого відступлення відсутнього права вимоги не зумовлює недійсності договору між первісним кредитором та новим кредитором, оскільки правовим наслідком відсутності критеріїв дійсності права вимоги є цивільно-правова відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором. Тому немає підстав для недійсності договору про відступлення прав вимоги.

8. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 25 січня 2023 року

Справа № 910/8115/19 (провадження № 12-42гс22)

Сторони: ТОВ «Зв'язоктехсервіс» в особі ліквідатора до ТОВ «Ай-Тек Україна» про визнання договору недійсним.

Суддя-доповідач: Уркевич В. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від висновку КЦС ВС, викладеного в постановках від 06 серпня 2021 року у справі № 639/6370/18, від 10 серпня 2021 року у справі № 755/7758/19, від 04 жовтня 2021 року у справі № 712/10515/17, від 19 січня 2022 року у справі № 766/10404/19, від 26 січня 2022 року у справі № 761/41749/19, від 08 червня 2022 року у справі № 723/779/20, про те, що умови оспорюваного договору про передання права грошової вимоги з отриманням первісним кредитором від нового кредитора оплати меншої, ніж номінальна вартість такої вимоги, та/або з правом на стягнення додаткових нарахувань, штрафних санкцій, процентів тощо, якщо їх суми не були повною мірою компенсовані первісному кредитору, свідчить про проведення факторингової операції.

9. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 1 лютого 2022 року

Справа № 905/1907/21 (провадження № 12-1гс23)

Сторони: заступник керівника Смілянської окружної прокуратури Черкаської області в інтересах держави в особі Черкаської обласної ради, КЗ «Канівська санаторна школа Черкаської обласної ради» до ТОВ «АС» про стягнення заборгованості.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність уточнення висновку, наведеного в постанові ВП ВС від 06 липня 2021 року у справі № 911/2169/20, та вирішення таких питань: чи може прокурор звертатися до суду в інтересах органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень та комунального закладу з вимогою про визнання укладеного правочину недійсним і стягнення коштів; чи може суд задовольнити позовну вимогу органу місцевого самоврядування про визнання договору недійсним та відмовити у стягненні коштів на користь комунального закладу; чи є такий спосіб захисту ефективним; чи є в такому випадку вимога про стягнення коштів до державного, місцевого бюджету належним способом захисту інтересів держави та/або територіальної громади (у збереженні коштів державного та/або місцевого бюджету).

10. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 1 лютого 2023 року

Справа № 910/18489/20 (провадження № 12-46гс22)

Сторони: ТОВ «Потоки» до ТОВ «Бюлер Сервіс» про стягнення заборгованості та визнання недійсними пунктів договору і за зустрічним позовом ТОВ «Бюлер Сервіс» до ТОВ «Потоки» про стягнення заборгованості.

Суддя-доповідач: Пільков К. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає, що існує суперечлива судова практика щодо питання, чи продовжуються строки, які мали б спливати під час дії карантину, запровадженого постановою КМУ від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», але до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», тобто в період з 12 березня 2020 року по 02 квітня 2020 року. Тому існує необхідність відступити від висновку КЦС ВС, викладеного в постанові від 01 грудня 2021 року у справі № 373/651/20.

11. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 1 лютого 2023 року

Справа № 607/23244/21 (провадження № 14-116цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до Редакції газети «Підручники і посібники» про стягнення компенсації за порушення авторського права.

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає, що існує необхідність відступити від висновку КАС ВС, викладеного в постанові від 29 січня 2021 року у справі № 160/6742/20, відповідно до якого ухвали суду першої інстанції про залишення позову без руху з підстав несплати судового збору підлягають апеляційному оскарженню у виключних випадках, коли суд у порядку частини другої статті 6 Закону України «Про судовий збір» визначив у своїй ухвалі розмір судового збору, який підлягає сплаті позивачем, тобто позивач визначив розмір судового збору з урахуванням ціни позову, а встановлена при цьому ціна позову не відповідає дійсній вартості спірного майна або якщо на день подання позову неможливо встановити точну його ціну і розмір судового збору попередньо визначає суд.

12. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 1 лютого 2023 року

Справа № 2-1268/11 (провадження № 14-2цс23)

Сторони: ВАТ КБ «Надра», правонаступником якого є ТОВ «ФК «Дніпрофінансгруп», до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України; виключна правова проблема.

Опис: КЦС ВС вважає, що існує необхідність відступити від висновків, викладених у постанові ВСУ від 20 квітня 2016 року у справі № 6-2662цс15, у постанові ВП ВС від 22 серпня 2018 року у справі № 2-1169/11, шляхом уточнення положення про

преклюзивність строку, передбаченого частиною четвертою статті 559 ЦК України, неможливості його поновлення, зупинення чи переривання. Також є необхідність у відступленні від висновків, викладених у постановах ВСУ від 02 грудня 2015 року у справі № 6-895цс15, від 24 травня 2017 року у справі № 6-1763цс16 (іх уточнення), відповідно до яких перебіг позовної давності шляхом пред'явлення позову може перериватися в разі не будь-якого направлення позову поштою, а здійсненого з додержанням вимог процесуального законодавства. Якщо судом у прийнятті позовної заяви відмовлено або її повернуто, тоді перебіг позовної давності не переривається. Не перериває перебігу такого строку й подача позову з недодержанням правил підсудності.

13. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 лютого 2023 року

Справа № 5002-17/1718-2011 (провадження № 12-4гс23)

Сторони: скарга арбітражного керуючого на рішення та дії державного виконавця у справі про банкрутство ТОВ «Неаполь-Сервіс».

Суддя-доповідач: Катеринчук Л. Й.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку КЦС ВС, викладеного в постановах від 06 листопада 2019 року у справі № 761/14537/15-ц та від 01 грудня 2021 року у справі № 552/1811/15-ц, щодо застосування пункту 4 частини четвертої статті 4 Закону України «Про виконавче провадження».

14. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 лютого 2023 року

Справа № 5002-17/1718-2011 (провадження № 12-4гс23)

Сторони: ОСОБА_1 до Генеральної прокуратури України про визнання дій незаконними та зобов'язання вчинити дії.

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку КАС ВС, викладеного в постанові від 28 грудня 2019 року у справі № 460/357/19, у якій зазначено, що оскільки прокуратура є суб'єктом владних повноважень, який Законом наділений повноваженнями на виконання публічно-владних управлінських функцій, то спір щодо оскарження відмови у відшкодуванні шкоди, завданій незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, чи прокуратури належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

15. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 22 лютого 2023 року

Справа № 924/1288/21 (провадження № 12-5гс23)

Сторони: перший заступник керівника Хмельницької обласної прокуратури в особі Хмельницької обласної державної адміністрації до ДП «Хмельницька обласна служба місцевих автодоріг», ДП «Хмельницький облавтодор «ВАТ «Державна АТ «Автомобільні дороги України» про визнання недійсною закупівлі та про визнання недійсним договору про закупівлю послуг.

Суддя-доповідач: Уркевич В. Ю.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити (шляхом уточнення) від правового висновку КАС ВС, викладеного в постанові від 19 жовтня 2022 року у справі № 640/18775/19, та доповнити його таким висновком, що укладення договору на експлуатаційне утримання автомобільних доріг в особливий період у випадку, коли таким договором передбачене також забезпечення їх технічного прикриття, здійснюється відповідно до Закону України «Про державну таємницю» (без урахування вимог Закону України «Про публічні закупівлі»).

6. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 12 січня 2023 року

Справа № 910/17459/20 (провадження № 12-40гс22)

Сторони: ОСОБА_1 до АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства економіки України про визнання недійсними і скасування наказів, поновлення на посаді та стягнення заборгованості із заробітної плати.

Суддя-доповідач: Ткач І. В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КГС ВС зазначає про існування виключної правової проблеми, яка полягає в неспіввідношенні загального законодавчого принципу про початок перебігу позовної давності від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права (пункт 1 частини першої статті 261 ЦК України), з унормуванням початку перебігу позовної давності у спорах про звільнення виключно з настанням подій – або вручення наказу про звільнення, або вручення трудової книжки (частина перша статті 233 КЗпП України).

Позиція ВП ВС: відомостей про судову практику, яка б свідчила про наявність виключної правової проблеми, не наведено. Існування якісного критерію в окресленому питанні у спірних правовідносинах також не підтвердилося. Крім того, КГС ВС визнає існування усталеної та несуперечливої практики КЦС щодо застосування положень частини першої статті 233 КЗпП України. При цьому не обґрунтовує необхідності

та наявності підстав для відступу (в тому числі шляхом уточнення) від загальної практики КЦС щодо застосування положень частини першої статті 233 КЗпП України.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 11 січня 2023 року

Справа № 199/7014/20 (провадження № 14-108цс22)

Сторони: АТ «Банк Кредит Дніпро» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості; за зустрічним позовом ОСОБА_1 до АТ «Банк Кредит Дніпро» про визнання кредитного договору частково недійсним і зобов'язання вчинити дії.

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, існує виключна правова проблема щодо кваліфікації (та чи є необхідною така кваліфікація) умов кредитного договору в частині нарахування комісії за обслуговування кредиту (розрахунково-касове обслуговування) як нікчемних на підставі положень частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування»; кваліфікації умов кредитного договору в частині нарахування комісії за обслуговування кредиту (розрахунково-касове обслуговування) як оспорюваних, тобто чи можуть вони розглядатися з точки зору права як такі, що юридично мали місце і створили правові наслідки для сторін правочину.

Позиція ВП ВС: ВП ВС у постанові від 13 липня 2022 року у справі № 496/3134/19 зробила висновок, зокрема, і щодо правомірності встановлення у кредитному договорі комісії за розрахунково-касове обслуговування, і підстав для відступу від цього висновку КЦС ВС не наведено.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 11 січня 2023 року

Справа № 760/1125/20-ц (провадження № 14-110цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до АТ «Українська залізниця» про стягнення заборгованості з виплати заробітної плати.

Суддя-доповідач: Ткачук О. С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступлення від висновку КАС ВС, викладеного в постанові від 15 червня 2020 року у справі № 623/3181/16-а, щодо визначення правомірного та ефективного (належного) способу захисту в разі неухвалення роботодавцем жодного з рішень щодо виплати працівникові премії, яка є складовою заробітної плати та підлягає обов'язковій виплаті, окрім випадків, передбачених договором чи іншим регулятором спірних трудових правовідносин.

Позиція ВП ВС: хоч правовідносини у цих двох справах є подібними в їх загальному розумінні (стягнення невикладеної премії), проте мають істотні відмінності в силу специфіки займаних працівниками посад, нормативно-правового регулювання їх діяльності й вирішення трудових спорів між ними та їхніми роботодавцями, що виключає можливість

розгляду в межах цієї справи питання щодо відступу від висновків, викладених у постанові КАС ВС.

4. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 11 січня 2023 року

Справа № 531/352/22 (провадження № 14-117цс22)

Сторони: заява ОСОБА_1, заінтересована особа – ОСОБА_2, про видачу обмежувального припису.

Суддя-доповідач: Сімоненко В. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, виключна правова проблема зводиться до однозначного вирішення, з урахуванням змісту частини десятої статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у якій юрисдикції має розглядатися заява про видачу обмежувального припису за умови наявності відкритого кримінального провадження щодо ймовірного кривдника і як взаємодіють у цьому контексті частина восьма та десята статті 26 Закону.

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не навів жодного прикладу розгляду заяв про застосування обмежувального припису в інших юрисдикціях, які б свідчили про те, що передача цієї справи до ВП ВС необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики. Аналіз судової практики, здійснений на підставі інформації, що міститься в ЄДРСР, не виявив виключної правової проблеми із зазначеного питання з урахуванням кількісного та якісного критеріїв, глибоких та довгострокових розходжень у відповідній судовій практиці або наявності загрози таких розходжень.

5. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 1 лютого 2023 року

Справа № 523/9000/15 (провадження № 14-1цс23)

Сторони: АТ «УкрСиббанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про звернення стягнення на предмет іпотеки, стягнення заборгованості за відсотками.

Суддя-доповідач: Штелик С. П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного в постанові від 15 червня 2021 року у справі № 922/2416/17, про те, що продаж предмета застави (іпотеки) в ліквідаційній процедурі у провадженні в справі про банкрутство припиняє заставу (іпотеку) відповідно до приписів пункту 3 частини першої статті 593 ЦК України.

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не вказала, у чому полягають грубі й недопустимі вади постанови ВП ВС (її неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість). В ухвалі КЦС ВС відсутні також посилання на зміни в період із червня 2021 року по грудень 2022 року суспільного контексту, через які

застосований у постанові ВП ВС підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку суспільних відносин у певній сфері або їх правового регулювання.

6. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 9 лютого 2023 року

Справа № 369/6092/20 (провадження № 14-9цс23)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення грошових коштів.

Суддя-доповідач: Ситнік О. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема; відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду

Опис: На думку КЦС ВС, у судовій практиці існують різні підходи щодо застосування статті 661 ЦК України в частині визначення розміру завданих збитків покупцю. Також існує необхідність відступити від висновку КГС ВС, викладеного в постанові від 04 червня 2019 року у справі № 916/1573/18, та зробити висновок про те, що у статті 661 ЦК України законодавець закріпив право покупця вимагати від продавця відшкодування збитків, завданих продавцю евікцією товару.

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не навів доводів, що свідчать про неусталеність судової практики при вирішенні спорів про відшкодування збитків за вимогами частини першої статті 661 ЦК України. Крім того, порівнюючи обставини справи, що переглядається, з обставинами у справі № 916/1573/18, ВП ВС вважає, що правовідносини, з яких виникли спори у цих справах, не є подібними.

7. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 лютого 2023 року

Справа № 444/2343/18 (провадження № 14-115цс22)

Сторони: ПАТ «Українська залізниця» до Грибовицької сільської ради Жовківського району Львівської області, ОСОБА_1, ОСОБА_2 в особі її законного представника ОСОБА_3, ГУ Держгеокадастру у Львівській області про визнання незаконним рішення та скасування державної реєстрації права на земельну ділянку.

Суддя-доповідач: Ситнік О. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного в постанові КГС ВС від 14 червня 2022 року у справі № 903/1173/15, у якій суд констатував наявність підстав для визнання недійсними рішення та розпорядження міської ради, визнання недійсними договорів купівлі-продажу та державного акта на право власності на земельну ділянку. КЦС ВС вважає, що в задоволенні таких позовних вимог слід відмовити саме у зв'язку з неефективністю обраного позивачем способу захисту.

Позиція ВП ВС: правовідносини у вказаних справах не є подібними, і в цьому випадку ВП ВС не може вирішувати питання відступу від висновку (його уточнення) щодо обрання позивачем ефективного способу захисту порушеного права.

8. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 лютого 2023 року

Справа № 595/524/18 (провадження № 14-111цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 про усунення перешкод у користуванні майном шляхом виселення.

Суддя-доповідач: Гудима Д. А.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: КЦС ВС вважає, що існує необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у вирішенні спорів про виселення за позовом фізичної особи (власника) та відмови від принципово помилкового підходу про допустимість регулювання правовідносин одночасно і ЦК і ЖК України, перегляду підходу щодо застосування статті 8 Конвенції та статті 109 ЖК України у цих правовідносинах як такого, що обмежує ефективний захист фундаментального права власності, оскільки призводить до відмови в захисті цивільного права (права власності) у спорах про виселення лише внаслідок відсутності житла в особі чи осіб, яких виселяють.

Позиція ВП ВС: пропорційність втручання у право на повагу до приватного та сімейного життя і житла слід оцінювати в кожній справі, виходячи з конкретних життєвих ситуацій. КЦС ВС не обґрунтував наявності у цій справі виключної правової проблеми. Беручи до уваги якісний критерій визначення такої проблеми, з огляду на обставини, які встановили суди, не можна вважати, що в позивача, який отримав кошти в рахунок придбання його будинку в майбутньому та за згодою, з доброї волі вселив у цей будинок відповідачів, відсутні ефективні гарантії юридичного захисту його права власності.

9. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 16 лютого 2023 року

Справа № 2-7852/11 (провадження № 14-4цс23)

Сторони: ПАТ АБ «Укргазбанк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення грошових коштів.

Суддя-доповідач: Штелик С. П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного в постанові від 09 листопада 2021 року в справі № 214/5505/16, щодо неможливості залишення без розгляду заяви про перегляд заочного рішення, яка подана з пропуском строку на подання заяви про перегляд заочного рішення, та причини пропуску строку визнані судом неповажними.

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не вказала на неоднозначність чи суперечливість таких висновків ВП ВС, їх непослідовність чи неможливість застосування.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.01.2023 по 28.02.2023 / Упоряд.: департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС, д-р юрид. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України В. Ю.Уркевич. Київ, 2023. Вип. 38. – 68 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua